

Zadovoljstvo učenika mogućnostima izbora i provedbom izvannastavnih aktivnosti u osnovnoj školi

Košeto, Manuela

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:187052>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

**ZADOVOLJSTVO UČENIKA MOGUĆNOSTIMA IZBORA I PROVEDBOM
IZVANNASTAVNIH AKTIVNOSTI U OSNOVNOJ ŠKOLI**

(Završni rad)

Studentica: Manuela Košeto

Matični broj: 0009066803

Studij: Sveučilišni preddiplomski jednopredmetni studij pedagogije

Mentorica: dr.sc. Sofija Vrcelj

Rijeka, srpanj 2016.

Sadržaj

UVOD.....	3
1. IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI U ŠKOLSKOM KURIKULUMU.....	4
1.1. Principi konstrukcije kurikuluma izvannastavnih aktivnosti	7
1.2. Cilj i zadaci izvannastavnih aktivnosti.....	8
2. POSEBNOSTI IZVANNASTAVNIH AKTIVNOSTI.....	9
2.1. Metode rada u izvannastavnim aktivnostima	10
2.2. Suradničko učenje u izvannastavnim aktivnostima.....	12
2.3. Poticanje kreativnosti u izvannastavnim aktivnostima	13
2.4. Promicanje vrijednosti u izvannastavnim aktivnostima	15
2.5. Vrednovanje u izvannastavnim aktivnostima	16
2.6. Partnerstvo roditelja i škole u izvannastavnim aktivnostima.....	18
3. UČITELJ - VODITELJI IZVANNASTAVNIH AKTIVNOSTI.....	19
4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	20
4.1. Predmet istraživanja.....	20
4.2. Cilj i zadaci istraživanja	21
4.3. Hipoteze	22
4.4. Varijable.....	22
4.5. Uzorak istraživanja	23
4.6. Metoda i postupci prikupljanja, obrade i analize podataka	23
5. REZULTATI I INTERPRETACIJA	24
5.1. Uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti.....	24
5.2. Tip i broj izvannastavnih aktivnosti u koje se učenici uključuju	25
5.3. Razlozi za uključivanje učenika u izvannastavne aktivnosti	26
5.4. Prednosti rada u izvannastavnim aktivnostima	28
5.5. Skala procjena zadovoljstva učenika izvannastavnim aktivnostima	28
5.6. Razlike u skalama procjene prema tipu škole, županiji i spolu učenika	30
5.7. Mogućnost mijenjanja izvannastavnih aktivnosti tijekom školske godine	32
5.8. Postojanje razlike u radu učitelja tijekom redovne nastave i izvannastavnih aktivnosti	32
5.9. Osjećaji učenika tijekom rada u izvannastavnim aktivnostima	33
5.10. Prostor odvijanja rada u izvannastavnim aktivnostima	34
5.10.1. Prostor odvijanja izvannastavnih aktivnosti s obzirom na sredinu (tip škole)	34
5.11. Stavovi učenika o kvaliteti rada u izvannastavnim aktivnostima	35
5.12. Izvannastavne aktivnosti koje bi učenici voljeli pohađati, a njihova ih škola ne provodi	35

6. ZAKLJUČAK.....	36
7. SAŽETAK.....	39
8. SUMMARY	40
9. POPIS PRILOGA	41
10. POPIS LITERATURE.....	43

UVOD

Roditelji suočeni s brojnim obvezama sve više vremena djecu ostavljaju bez nadzora, djeca nerijetko padaju pod negativne utjecaje društva i današnjeg svijeta tehnologije. Pedagozi i psiholozi naglašavaju važnost ispunjavanja slobodnog vremena djece i mladih korisnim sadržajima kako bi se takve situacije izbjegle (Dubovicki., Svalina,. Proleta, 2014). Prema Enciklopedijskom rječniku pedagogije (1963) pojam „slobodno vrijeme“ opisuje se kao vrijeme u kojem je pojedinac potpuno slobodan, to vrijeme može ispunjavati i oblikovati prema vlastitim željama. Slobodno vrijeme predstavlja sastavni dio čovjekove aktivnosti, te vrijeme izvan profesionalnih, obiteljskih i društvenih obveza, u kojoj pojedinac po svojoj volji odabire oblike i sadržaje odmora, razonode i stvaralaštva (Pedagoška enciklopedija 2, 1989). Sadržaj slobodnog vremena predstavljaju raznovrsne aktivnosti koje su nastale na interesima potencijalnih korisnika te se mogu odvijati spontano i s namjerom jer bez obzira na različito shvaćanje slobodnog vremena potrebno je „osvijestiti važnost kreativnog, aktivnog, smislenog i strukturiranog provođenja slobodnog vremena“ (Dubovicki., Svalina,. Proleta, 2014:554). Iako postoje različite mogućnosti organizacije slobodnog vremena, pred školom se postavljaju zahtjevi za njenim uključivanjem u organizaciju i realizaciju slobodnog vremena djece. Isto tako, škola ostaje jedno od rijetkih prostora stvarnih susreta, u kojem se može odgajati i za slobodno vrijeme (Martinčević, 2010). U organizaciji slobodnog vremena najvažnije je poštivati dječju slobodu i spontanost i neprimjetno poticati nove ideje i mogućnosti učenika (Ranogajec, 1971:177). Aktivno i kreativno provođenje slobodnog vremena mladih pridonosi razvoju njihove cjelovite ličnosti.

Jedna od aktivnosti mnogih škola je nuđenje posebnih programa namijenjene učenicima u slobodnom vremenu, a ti programi su koncipirani kroz izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti predstavljaju sadržaje i aktivnosti koje učenici samostalno biraju u skladu sa svojim potrebama (biološkim, socijalnim i samoaktualizacijskim) i interesima (spoznajnim, doživljajnim i psihomotornim). Za razliku od , primjerice, redovne nastave, ove su aktivnosti specifične kako u organizaciji tako i u realizaciji (Mlinarević,. Gajger, 2010). Izvannastavne aktivnosti su različiti organizacijski oblici okupljanja učenika u slobodno izvannastavno vrijeme u školama, koji imaju pretežno kulturno-umjetničko, športsko,

tehničko, rekreacijsko, i znanstveno (obrazovno) obilježje što ovisi od kadrovskih i materijalnih mogućnosti škole. Izvanškolske aktivnosti čine različiti organizacijski i programski oblici okupljanja učenika u društvima, klubovima i drugim institucijama izvan škole a bavljenjem s tim aktivnostima djeci se omogućuje ostvarivanje pozitivnog pomaka u razvoju vlastitih osobina (Cindrić, 1992 U: Mlinarević, Gajger, 2010).

Roditelji djecu sve češće upisuju u razne igraonice, sportske škole, škole glume, plesa itd. bez provjeravanja stručnih kvalifikacije osoba koje te aktivnosti i provode. Te se aktivnosti uglavnom skuplje plaćaju, iako su djeca prepuštena izvaninstitucionalnim neprofesionalnim ponudama koje ne mogu korespondirati sa odgojnom zadaćom škole. Za razliku od takvih aktivnosti, u školi postoje stručne osobe koje provode izvannastavne aktivnosti u adekvatnom prostoru škole, te bi tu činjenicu društvo trebalo prepoznati i uvažiti (Previšić, 2000).

U ovom radu osnovna sadržajna orijentacija je na provedbu izvannastavnih aktivnosti u osnovnim školama. Cilj ovog rada je analiza izvannastavnih aktivnosti s aspekta organizacije, specifičnosti prema metodama rada, poticanje vrijednosti rada i kreativnosti kroz izvannastavne aktivnosti koje provodi škola. Radi dobivanja što potpunijeg uvida u ovaj oblik organizacije slobodnog vremena, ispitali smo zadovoljstvo učenika šestih razreda osnovne škole ponudom i provedbom izvannastavnih aktivnosti.

1. IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI U ŠKOLSKOM KURIKULUMU

Redovna nastava predstavlja središnji dio odgojno obrazovnog rada u školi. Uz redovnu nastavu u osnovnoj školi realiziraju se i drugi oblici odgojno obrazovnog rada: izborna nastava, dodatni rad, dopunski rad te izvannastavne aktivnosti. Zakonsku osnovu za održavanje izvannastavnih aktivnosti predstavljaju *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*¹ i *Nastavni plan i program za osnovnu školu*². U članku 28. Zakona, ističe se da škola radi na temelju školskog kurikuluma i godišnjeg plana i programa rada. „Školski kurikulum utvrđuje

¹ *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (2014). Preuzeto 7. svibnja 2016. godine <http://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli>

² *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi*. (2010). Preuzeto. 20. travnja 2016. godine http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf

dugoročni i kratkoročni plan i program škole s izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima“. U *Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*³ Članak 35. stoji da školska ustanova organizira posebne izvannastavne aktivnosti radi zadovoljavanja posebnih interesa i potreba učenika. Izvannastavne aktivnosti ne predstavljaju obvezan dio učenikova opterećenja, ali se mogu priznati učenicima kao ispunjavanje obveza u školi. U ovim dokumentima ističe se veliki značaj izvannastavnih aktivnosti (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 2014).

U uvodnom dijelu Nastavnog plana i programa za osnovnu školu ističe se kako su izvannastavne aktivnosti „najdjelotvorniji način sprječavanja društveno neprihvatljivog ponašanja, a iznimno su poticajne za samoaktualizaciju učenika i samostalno-istraživačko učenje.“ U Nastavnom planu i programu⁴ nabrojana su područja izvannastavnih aktivnosti a to su: literarno, dramsko, prirodoslovno-matematičko, športsko, zdravstveno-rekreacijsko, aktivnosti vezane uz očuvanje nacionalne i kulturne baštine, očuvanje prirode, uz promicanje zdravog načina života, društveno - humanistički projekti, učeničko stvaralaštvo i tehničko stvaralaštvo.

S obzirom na spoznaju da u redovnoj nastavi dominira frontalni oblik rada gdje je učenik uglavnom pasivan, organizaciju rada u školi potrebno je provoditi i sa nekim individualnim, individualiziranim i kooperativnim oblicima rada (Vrcelj, 2000) a dobre mogućnosti pružaju izvannastavne aktivnosti. Poželjno je da se organiziraju sukladno željama učenika, stoga su i oblici rada u njima opušteniji, te učenici su aktivniji nego što su u redovnoj nastavi.

Organizacija rada škole u različitim redovnim i drugim oblicima, treba se orijentirati na razvoj ličnosti učenika. „Ostvarenje te složene zadaće nije moguće ustanoviti racionalnim umovanjem, već jedino organizacijom iskustvenog istraživanja, to jest praksom“ (Vrcelj, 1966:68). Osnovna škola ima jedinstvenu priliku utjecati na djecu jer su ona u školi jedan velik dio vremena, stoga se škola treba promijeniti i prilagoditi novom djetetu (Martinčević, 2010:20) i kroz veliku ponudu različitih sadržaja. Kod organiziranja rada škole treba voditi

³ *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (2014). Preuzeto 7. svibnja 2016. godine <http://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli>

⁴ *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi*. (2010). Preuzeto. 20. travnja 2016. godine http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf

računa o kvaliteti rada svake odgojno-obrazovne aktivnosti pa tako i o izvannastavnim aktivnostima, koje su zapravo središte stvaranja školske kulture i prostor zadovoljstva svakog učenika.

Izvannastavne aktivnosti uz izbornu nastavu, dodatni, dopunski rad te uz razne projekte čine područje rada škole koje može samostalno kreirati svojim školskim kurikulumom. Svojom elastičnom strukturom, mogućnošću prilagodbe učenicima, školi ili lokalnoj zajednici dozvoljavaju unošenje novih sadržajnih trendova u školski kurikulum. Osim toga, pružaju i mogućnost unošenja elemenata alternativnih škola koji još nisu dobrodošli u redovnoj nastavi (Martinčević, 2010).

Zadaća osnovne škole, osim stjecanja znanja i vještina iz područja suvremenog općeg obrazovanja, je da zadovolji individualne potrebe, interese i sposobnosti učenika u skladu sa suvremenim društvenim zbivanjima i razvojem (Bruner, 2000), iz tog razloga u školi se javlja potreba za organiziranjem različitih oblika odgojno obrazovne djelatnosti izvan nastave. „Od pedesetih do osamdesetih godina prošloga stoljeća u hrvatskim školama izvannastavni oblici organiziraju se pod nazivom „slobodne aktivnosti“, a od osamdesetih godina do danas pod nazivom 'izvannastavne aktivnosti“ (Jurčić, 2008:10). Da bi škola to ostvarila, potrebne su značajne promjene. Jedna od promjena je poboljšanje odnosa učenika prema školi, da taj odnos bude aktivan, te da učenici ne koriste već da konstruiraju rad škole. Poželjno je da škola bude „proizvod učenika i ogledalo njihovih aktivnosti, mjesto za izlaganje radova što je potpuno u skladu s postmodernističkim pristupima arhitekturi“ (Vrcelj, Mušanović, 2001:151), kako bi se učenici mogli razvijati u skladu sa svojim potrebama i interesima. Uvažavajući učenika, jedna od važnih funkcija suvremene škole je davanje mogućnosti učenicima uključivanje u izvannastavne aktivnosti. Međutim, praksa pokazuje da su u mnogim školama zanemarene izvannastavne aktivnosti što potvrđuju istraživanje provedeno sa školskim pedagogima, gdje ispitanici jednom od najmanje važnih kompetencija za rad školskih pedagoga procjenjuju *Osposobljenost za organizaciju izvannastavnih aktivnosti i slobodnog vremena učenika* (Ledić, Staničić, Turk, 2013). Neizostavno je naglasiti kako su one koriste za učenike ne samo kao poticaj za smisleno organiziranje i korisno provođenje slobodnog vremena nego i kao svojevrsna preventiva nastanku brojnih neprihvatljivih ponašanja. Izvannastavne aktivnosti, prije svega su aktivnosti učenika gdje oni mogu maksimalno izražavati svoje slobode i stvaralačke uloge (Zrilić, Košta, 2009).

U organizaciji rada izvannastavnih aktivnosti važno je poznavati i služiti se ranije navedenim *Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (2014), te *Nacionalnim okvirnim kurikulumom za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi* (2010) kako bi bile usmjerene na zadovoljavanje posebnih interesa i potreba svih učenika, te kako bi se provedbom izvannastavnih aktivnosti poštivala njihova prava. Osim zakonske osnove, u provedbi izvannastavnih aktivnosti važna je i opremljenost škole te učitelji koji ih realiziraju. Kako bi organizacija i provedba izvannastavnih aktivnosti u školi bila što uspješnija, poželjno je služiti se specifičnim principima konstrukcije kurikuluma izvannastavnih aktivnosti, te ciljevima i zadacima izvannastavnih aktivnosti.

1.1. Principi konstrukcije kurikuluma izvannastavnih aktivnosti

Izvannastavne aktivnosti kao dio školskog kurikuluma treba planirati prema unaprijed utvrđenim principima važnima za izradu svakog kurikuluma. Specifični principi kod izrade kurikuluma izvannastavnih aktivnosti su (Mlinarević, Brust Nemet, 2012):

1. Izvannastavne aktivnosti predstavljaju integralni dio odgojno-obrazovnog rada u osnovnoj školi, sastavnica su školskog kurikuluma koja je u funkciji ostvarivanja globalnog cilja odgoja i obrazovanja. Izvannastavne se aktivnosti organiziraju u skladu s interesima, mogućnostima i dobrovoljnim opredjeljenjima učenika i učitelja.
2. Sukreiranje kurikuluma izvannastavnih aktivnosti i njegova daljnja konstrukcija uključuje planiranje, programiranjem pripremanje, organizaciju i realizaciju izvannastavnih aktivnosti, a podrazumijeva aktivno sudjelovanje učenika, učitelja, roditelja, drugih stručnjaka u školi i izvan šire zainteresirane društvene zajednice
3. Izvannastavne aktivnosti svojim sadržajem i trajanjem ne bi smjele opteretiti učenike
4. Izvannastavne aktivnosti ne bi se smjele pretvoriti u bilo koju vrstu nastavka nastavnog rada
5. Na početku školske godine donosi se školski kurikulum u kojem se utvrđuje trajanje izvannastavnih aktivnosti, njihov sadržaj i koordinatori voditelji. Školski kurikulum prihvaća nastavničko vijeće

6. Ukoliko se u okviru nekih izvannastavnih aktivnosti ostvaruje i dobit, pravo učenika je da ravnopravno sudjeluju i z poduzetničkome ulaganju; odlučivanju o njenoj namjeri i raspodijeli, pri čemu se isključuje novčano nagrađivanje učenika. U skladu s odgovarajućim propisima, škola je dužna da način korištenja ostvarenih sredstava regulira posebnim aktima.
7. U okviru izvannastavni aktivnosti u školi mogu biti zastupljena sva područja. Neka od tih područja su: prirodne znanosti, umjetničko područje, područje tehnike i novih tehnologija, društvenoga života i humanitarnog rada, sport...
8. Škola ima slobodu uvesti nove izvannastavne aktivnosti u skladu s posebnostima škole, regije i posebnim potrebama i interesima djece.

Specifični principi konstrukcije kurikuluma izvannastavnih aktivnosti doprinose njihovu boljem planiranju i organizaciji. Što preciznije utvrđenim principima, kurikulum će biti jasnije konstruiran, što će u konačnici doprinijeti uspješnoj provedbi izvannastavnih aktivnosti. Uspješnoj provedbi izvannastavnih aktivnosti prethode precizno postavljeni ciljevi i zadaci.

1.2. Cilj i zadaci izvannastavnih aktivnosti

Cilj izvannastavnih aktivnosti je poticati učenike na otkrivanje novog znanja, ovladavanje i dragovoljno bavljenje sadržajima i stvaralačkim procesima prema osobnim potrebama i interesima koji se dalje razvijaju i usavršavaju (Jurčić, 2008:13).

Iz cilja proizlaze i zadaci izvannastavnih aktivnosti koji se ostvaruju u pojedinim izvannastavnim aktivnostima u školi. Zadaci izvannastavnih aktivnosti su (Mlinarević, Brust Nemet, 2012:143):

- Povezivanje, proširivanje i produblivanje znanja, vještina i navika stečenih u nastavi i izvannastavnim aktivnostima
- Usvajanje novih znanja vještina i navika
- Razvijanje interesa za društveno koristan, humanitarni i volonterski rad
- Identifikacija darovitih učenika i učenika koji pokazuju pojačan interes za pojedino područje
- Pobuđivanje znatiželje

- Osposobljavanje za aktivno sudjelovanje u društvenome životu i njegovom civilnom i demokratsko razvoju
- Poticanje dječjega stvaralaštva
- Osposobljavanje za komunikaciju, interakciju i kooperaciju s drugima
- Omogućavanje upoznavanja drugih i drugačijih
- Omogućavanje učenja fleksibilnosti i tolerancije

Zadaci izvannastavnih aktivnosti usmjereni su na ona područja, koja u redovnoj nastavi ne dolaze do punog izražaja. Potrebno je u provedbi izvannastavnih aktivnosti usmjeriti se na ostvarivanje cilja i zadataka s ciljem što uspješnija razvoja učenika.

2. POSEBNOSTI IZVANNASTAVNIH AKTIVNOSTI

Izvannastavne aktivnosti u školi predstavljaju prostor u kojem se najlakše može doprijeti do učenika, odnosno do njegovih želja, potreba i aspiracija. U tom dijelu školske prakse nema brojčanog ocjenjivanja, te nije obvezan. Učenici se dragovoljno uključuju u rad izvannastavnih aktivnosti, daje im se mogućnost da slobodno odaberu aktivnost koja im je zanimljiva, privlačna, koja će ih ispuniti radošću.

Uključujući se u izvannastavne aktivnosti, učenici odlučuju jedan dio svog vremena provesti u školi, što škola treba prepoznati kao mogućnost dodatnog odgojnog djelovanja (Martinčević, 2010). Uspjeh u izvannastavnim aktivnostima može biti poticaj za uspješnu integraciju u razrednu skupinu, čime se može spriječiti neuspjeh na socijalnom polju, izbjeći emotivne teškoće, a one su vrlo često uzrok i akademskom neuspjehu. Programi izvannastavnih aktivnosti u osnovnoj školi pružaju učenicima mogućnost kvalitetnog provođenja slobodnog vremena. Stoga je njihov cilj obuhvatiti što veći broj učenika bez obzira na njihove sposobnosti (Zrilić, Košta, 2009:161).

Karakteristične metode rada u izvannastavnim aktivnostima su igra i projekt, motivirajuće su metode u nastavi te potiču aktivno učenje. U izvannastavnim aktivnostima svi su učenici jednako važni, provodi se suradničko učenje. Kroz rad u izvannastavnim aktivnostima nužno je poticati kreativnost učenika te razvijati suradničke odnose.. U izvannastavnim aktivnostima trebaju biti zastupljene i promicane temeljne vrijednosti, posebice društvene, kulturne,

duhovne i moralne. Brojčano vrednovanje nije uključeno u rad izvannastavnih aktivnosti, već je vrednovanje moguće provesti formativnom svrhom vrednovanja. U uključivanju učenika u izvannastavne aktivnosti važnu ulogu imaju i roditelji. Da bi roditelji znali kakve su pedagoške vrijednosti izvannastavnih aktivnosti, neophodno je da komunikacija između roditelja i škole bude kvalitetna, te da se razvija i provodi prvenstveno u korist učenika.

2.1. Metode rada u izvannastavnim aktivnostima

Metode rada učitelja – voditelja očituju se u održavanju učenikove pozornosti za zajednički dogovorene aktivnosti i u učenikovu interesu i potrebi za sudjelovanjem u radu tijekom izvannastavnih aktivnosti. „Smišljenim metodičkim postupcima učitelj izvannastavne aktivnosti potiče, uključuje i osamostaljuje učenika u djelovanju, vodeći brigu o njegovim razvojnim posebnostima“ (Jurić, 2008:12).

Nastavne metode su načini rada u nastavi. Općenito se definiraju kao putovi ili načini zajedničkog rada učitelja i učenika u nastavnom procesu pomoću kojih učenici stječu nova znanja i sposobnosti. Pomoću nastavnih metoda učitelj poučava učenike, prenosi na njih određena generacijska iskustva. Nastavne metode koje se koriste u izvannastavnim aktivnostima odgovaraju nastavnim metodama u redovnoj nastavi. Najčešće se primjenjuju metoda demonstracije, metoda praktičnog rada, crtanja, pisanja, razgovora i usmenog izlaganja (Poljak, 1980). Metoda demonstracije odnosi se na prikazivanje u nastavi svega što je moguće perceptivno doživjeti. Demonstrirati se mogu neki statički predmeti (izvor materija, materijalni proizvodi, ljudski rad, modeli, slike...), dinamičke prirodne pojave (odnosi se na eksperiment), aktivnosti (upoznavanje dinamične strukture rada (demonstriraju se praktične aktivnosti, aktivnosti izražavanja i intelektualnih aktivnosti). Metoda praktičnih radova (ili laboratorijskih radova) predstavlja način rada nastavnika i učenika na konkretnoj materiji. Praktičan rad se sastoji od određenog broja praktičnih operacija. Potrebno je upoznati strukturu radnje, što znači upoznati radnju u cjelini sa svim pojedinim operacijama i red obuhvaćenih operacija. Metoda crtanja predstavlja način rada nastavnika i učenika pri čemu se pojedini dijelovi nastavnih sadržaja izražavaju crtežom. Sadržaj crtanja u nastavi može biti: crtanje grafičkih znakova (voltmetar, topografski i kartografski znakovi) – jednoznačni su, crtanje grafičkih simbola – apstraktni, mnogoznačni (grb, mač..), geometrijski crtež, grafičko

prikazivanje kvantitativnih odnosa, shematsko crtanje predmeta, shematsko prikazivanje procesa, crtanje na temelju promatranja i predodžbe prirodnih predmeta, konkretizacija apstrakcije, ilustriranje fabule. Metode pisanja za koje je poželjno da se koriste u izvannastavnim aktivnostima, ovisno o tipu su: poluvezani ili poluslobodni pismeni radovi (odnosi se na unaprijed dan određeni sadržaj u nekom izvoru znanja koji se zadaje učeniku, ali im je dana sloboda u pismenom izražavanju o tim sadržajima) i samostalni pismeni radovi (učenici slobodno odabiru sadržaj i o tom se sadržaju također slobodno pismeni izražavaju). Metoda razgovora je način rada u nastavi u obliku dijaloga između učenika i nastavnika, te između učenika, zove se još dijaloška metoda. Neki od oblika metoda razgovora u izvannastavnim aktivnostima su: heuristički oblik razgovora (nastavnik primjenom heurističkih pitanja uključuje učenike u proces otkrivanja novih spoznaja). Primjenjuju se heuristička (razvojna, dijalektička ili lančana pitanja), slobodan oblik razgovora (sličan je razgovoru u običnom životu, vezan je za određenu temu, ali tok razgovora nije unaprijed određen), i diskusija (najviši je i najekstenzivniji oblik razgovora u kojem se suprotstavljaju mišljenja, pobijaju argumenti sugovornika i iznose novi argumenti). Metoda usmenog izlaganja predstavlja način rada u nastavi kada nastavnik ili učenik verbalno izlažu neke dijelove nastavnog sadržaja. Zove se još i monološka metoda. Oblici metode usmenog izlaganja: pripovijedanje – epsko, lirsko, dramsko, opisivanje – umjetničko i znanstveno, obrazloženje – detaljnije upoznavanje određene konstatacije – zašto, objašnjenje – koristimo za izlaganje apstrakcija i rasuđivanje.

Metode rada koje su posebice karakteristične za izvannastavne aktivnosti su igra i projekt, te ćemo ih u ovom dijelu objasniti.

Igra predstavlja prirodnu djetetovu djelatnost, i razvojno djetetovo pravo (Zarevski, 2008), te je česta metoda rada u izvannastavnim aktivnostima. Prema Piagetu (1962) igra je za dijete prilagodba na svijet oko sebe i vlastite mogućnosti gdje dijete asimilira i akomodira događaje, ljude i stvari iz svoje okoline. Igra se upotrebljava u svim odgojno-obrazovnim segmentima, a njezini se primjeri nalaze u raznoj pedagoškoj, psihološkoj i metodičkoj literaturi. Primjenjuje se u oblicima individualnog rada, rada u paru ili skupnoga rada. Kao prirodni oblik učenja i razvoja djeteta, korištenje igre u nastavi i izvannastavnim aktivnostima zahtijeva dobru pripremljenost učitelja. Neke od prednosti učenja kroz igru su: bolja koncentracija i pažnja učenika, pozitivni stavovi učenika prema ovom obliku rada, veća aktivnost djece u odnosu na

druge oblike učenja, manji umor djece, veća motivacija, veći interes djece, igra učenje čini zanimljivim, pasivni učenici postaju aktivniji, povećava se uključenost učenika s teškoćama te do izražaja dolaze njihove mogućnosti, učenje i pamćenje činjenica podjednako je u korištenju igre kao oblika rada u nastavi u odnosu na klasične oblike nastave. Mnoga istraživanja potvrđuju da je djelotvornije pamćenje činjenica prilikom učenja kroz igru (Zarevski, 2008).

Projekt predstavlja jednu od motivirajućih i kreativnih suvremenih metoda u nastavi i jedan od mogućih vidova aktivnog učenja. Projektu je glavni izvor znanja rad, odnosno praktična situacija. Kvalitetno odvijanje praktične nastave potiče učenički angažman tijekom rada, a to kao krajnji rezultat pridonosi učenikovu zadovoljstvu s usvojenim gradivom. Tijekom rada na projektu važno je učenicima naglasiti tzv. pozitivnu međuzavisnost koju podrazumijeva kvalitetna projektna nastava (Mlinarević, Brust Nemet, 2012). Provedbom projekta kod učenika se osvješčuje važnost komunikacijskih vještina i vještina timskoga rada.

Uloga učitelja izuzetno je važna, on mora procijeniti koja metoda rada je najprimjerenija za provedbu određenih aktivnosti. Metode rada koje se koriste u redovitoj nastavi koriste se i u izvannastavnim aktivnostima, ali je način na koji im se pristupa drugačiji, fleksibilniji.

2.2. Suradničko učenje u izvannastavnim aktivnostima

Suradničko učenje odvija se u socijalnoj skupini koju povezuju zajedničke potrebe i ciljevi. Suradničko učenje predstavlja strategiju učenja učenika u malim skupinama uz pomoć pozitivne interakcije. Ono predstavlja niz strategija usustavljenih tako da omogućuju djelotvorno stjecanje akademskih znanja i vještina, te socijalnih vještina. U suradničkom ili kooperativnom učenju su svi učenici u timu jednako važni, te im to predstavlja zadovoljstvo (Romić, 2002). Osnovni princip dobrog učenja predstavlja motivirana skupina koja ima jasno postavljen zadatak i pravila po kojima će se ponašati pri rješavanju zadataka.

Rad u odgojno-obrazovnim skupinama u izvannastavnim aktivnostima pozitivno djeluje na samopouzdanje i solidarnost. U izvannastavnim aktivnostima u kojima se provodi suradničko učenje, učenici različitih sposobnosti uče brinuti jedni o drugima i učiti jedni od drugih.

Suradničko učenje aktivan je proces učenja u kojem se njeguju akademske i socijalne vještine kroz interakciju učenika, individualnu odgovornost i pozitivnu međuovisnost (Jansen, 1995).

Romić (2012) navodi pet jednako važnih sastavnica suradničkog učenja. Te sastavnice su: pozitivna međuzavisnost, izravna interakcija učenika koja podrazumijeva međusobno komuniciranje i surađivanje učenika u rješavanju zadataka, te pomaganje i podučavanje drugih. Sljedeća sastavnica je individualna i skupna odgovornost učenika koja dovodi do uspjeha, zatim suradnička umijeća učenika. Umijeća koja se odaberu za poučavanje ovise o dobi i interesu učenika. Posljednja sastavnica predstavlja grupno procesuiranje, gdje skupnom diskusijom učenici procjenjuju kvalitetu rada u zadatku, i ponašanje unutar skupine.

Brojne su prednosti sudjelovanja u suradničkom učenju. Neki od njih su bolji uspjeh i produljeno upamćivanje, češće razmišljanje višega reda te dublje razumijevanje i kritičko mišljenje. Učenici su suradničkim učenjem više usredotočeni na rad u odjelu te vlada manje nediscipline. Ono što je izrazito važno je da učenici prilikom sudjelovanja u suradničkom učenju uče djelovati u zajednici, razvijaju sposobnost da razne situacije promotre iz tuđe perspektive, a samim time postaju i pozitivniji, tolerantniji što utječe i na njihov bolji odnos s vršnjacima. Suradničko učenje pogodno je za povećanje društvenih kompetencija, što utječe na bolju prilagodbu učenika na nove životne okolnosti, ali i na veću društvenu podršku. Učenici razvijaju bolji odnos prema samome sebi, prema učiteljima, predmetima učenju i školi (Cota Bekavac, 2005). Kroz izvannastavne aktivnosti važno je poticati i ohrabrivati otvorene i odgovorne interakcije. Promiče se kritičko mišljenje učenika, učenici postaju odgovorniji za svoje učenje i suradnju s drugima pripremajući se za cjeloživotno učenje.

2.3. Poticanje kreativnosti u izvannastavnim aktivnostima

Kreativnost⁵ ima posebno značenje u odgoju i obrazovanju, te je jedan od osnovnih zadataka i ideala svake škole. Prema tome, „koliko je škola razvila stvaralačke sposobnosti kod učenika, cijeni se njezin rad i društvena uloga“ (Ranogajec, 1971:174). Za poticanje kreativnosti veliki značaj ima pozitivno stvaralačko ozračje, ali i dječja igra. Značajke kreativnosti općenito variraju unutar i između ljudi, te je kroz rad u izvannastavnim aktivnostima moguće poticati

⁵ Kreativnost je mentalni proces kojim osoba stvara nove ideje ili produkte, ili kombinira postojeće ideje u produkte na način koji je za nju nov (Gallagher 1986 U: Vizek Vidović i sur. 2014).

kreativnost svih učenika s obzirom na spoznaju da se učenici u njih uključuju slobodno, prema vlastitim željama i interesima.

Kreativnost je elementarno polazište u odgoju mladih. Učenici su po svojoj naravi uvijek „otvoreni za nova iskustva i nikad se ne mire s postojećim znanjem, više vole kretanje nego mirovanje, istraživanje i provjeravanje, nego nekritičko i konformističko primanje gotovih podataka“ (Zrilić, Košta, 2009:161). Kroz rad u izvannastavnim aktivnostima nužno je poticati kreativnost učenika koristeći se tehnikama za poticanje kreativnosti. Neke od tih tehnika su fluentnost kao sposobnost generiranja velikog broja ideja, riječi, naslova, odgovora, rečenica i kao posljedica njihova mnogobrojnost omogućuje dolazak do originalnih ideja. Također fluentnost kao sposobnost usmjeravanja različitih pristupa nekom problemu, kao mogućnost sagledavanja problema iz različitih perspektiva. Važna je i originalnost kao sposobnost pronalaženja izvornog, novog odgovora koji omogućuje snalaženje u novim problemskim situacijama. Važno je da u razvijanju kreativnosti učitelj posjeduje znatiželju pod kojom se podrazumijeva njegova sposobnost da ohrabruje učenike da samouvjerenost postavljaju pitanja i traže informacije o nekoj situaciji, problemu. U donošenju i traženju brojnih alternativa važna je i kompleksnost. Također, od učitelja se očekuje i da preuzme rizik u smislu postavljanja pretpostavki kao njegova izlaganja (Mlinarević, Brust Nemet, 2012).

Razvoj kreativnosti učenika je moguć ponajviše u izvannastavnim aktivnostima gdje učenici u interesnim skupinama imaju mogućnost sukonstrukcije kurikuluma, kreiranje i izvedbu odgojno-obrazovnog rada, te mogućnost odabira načina evaluacije. Uključenošću u organizaciju izvannastavnih aktivnosti, učenici postaju intrinzično motivirani, te zadovoljniji.

Kroz izvannastavne aktivnosti potrebno je poticati učeničke stvaralačke potencijale, “kreativne sposobnosti i sposobnost stvaralačkog izražavanja ima svaki učenik, ali mu treba pružiti mogućnost stvaranja, osobnog rasta i istraživanja u izabranoj izvannastavnoj aktivnosti“ (Mlinarević, Nemet Brust 201:173). Djeca su po prirodi sklonija učenju na kreativan način, s toga se od učitelja očekuje da s učenicima uspostavljaju prisnije kontakte, razgovaraju, slušaju ih i uvažavaju njihove prijedloge i mišljenja, te da ih potiču za stvaralačko rješavanje različitih problema.

2.4. Promicanje vrijednosti u izvannastavnim aktivnostima

Promjene u društvu su neminovne, sve brži tempo života zahvaća svaki njegov aspekt pa su se tako promijenile i vrijednosti kojima pojedinac danas teži. „Promišljajući glavne karakteristike današnjeg društva možemo uočiti posvemašnji pad doživljaja osnovnih ljudskih vrednota, krizu morala i odgoja“ (Jukić, 2013:402). S obzirom da je problem detektiran, valja raditi i na njegovu otklanjanju. Osim obitelji koja igra najvažniju ulogu u socijalizaciji, u otklanjanju ovih poteškoća vrlo su važne odgojno-obrazovne ustanove. Slana (2005) navodi kako mladi osjećaju potrebu za razvijanjem vlastitog identiteta te da su upravo škole te koje im za vrijeme školovanja mogu pružiti podršku u različitim preprekama koje sa sobom nosi odrastanje. Još jedan od razloga koji upućuje na nužnost odgoja za vrijednosti u svim odgojno-obrazovnim ustanovama su i istraživanja koja ističu kako se djeca i mladi sve više približavaju riziku i rizičnom ponašanju (Jukić, 2013) te ističe škole kao institucije koje moraju preuzeti odgovornost u razvijanju vrijednosnog sustava za suočavanje djece i mladih s izazovima suvremenog društva. Ukratko, valja raditi na „promjeni paradigme u pedagogiji – od prevencije od (i očekivanja) nepoželjnih ponašanja do odgoja za vrijednosti i poželjne oblike ponašanja“ (Miliša, 2015:7). Provedba izvannastavnih aktivnosti od iznimne je važnosti za promicanje vrijednosti. Potrebno je osvijestiti potrebu te poučavati vrijednostima kao što su: poštenje, iskrenost, nesebičnost, ljubav prema čovjeku i prirodi jer „odgoj i obrazovanje za vrijednosti su odgoj i obrazovanje za život“ (Jukić, 2013:401). Kako u nastavi tako i u izvannastavnim aktivnostima trebale bi biti zastupljene i promicane temeljne vrijednosti. Vrijednosti kojima *Nacionalni okvirni kurikulum* (2010) daje osobitu pozornost jesu: znanje, solidarnost, identitet te odgovornost. Republika Hrvatska opredijelila se za razvoj društva znanja jer se **znanje** uz obrazovanje i cjeloživotno učenje smatra temeljnim pokretačima razvoja hrvatskoga društva i svakoga pojedinca. Znanje će pojedincu omogućiti bolje razumijevanje i kritičko promišljanje samoga sebe i svega što ga okružuje, snalaženje u novim situacijama te u uspjeh u životu i radu. **Solidarnost** pretpostavlja sustavno osposobljavanje djece i mladih da budu osjetljivi za druge, za obitelj, za slabe, siromašne i obespravljene, za međugeneracijsku skrb, za svoju okolinu i za cjelokupno životno okružje. U izvannastavnim aktivnostima može se poticati i razvijati solidarnost, te usmjeravati učenike da se u školi i izvan nje susreću s različitim kulturama. Solidarnost se u izvannastavnim aktivnostima može poticati volontarizmom i humanitarnim radom kroz različite aktivnosti i projekte tijekom godine.

Nadalje, prema NOK-u odgoj i obrazovanje trebaju buditi, poticati i razvijati osobni **identitet** istodobno ga povezujući s poštivanjem različitosti. Kroz aktualizaciju u izvannastavnim aktivnostima učenici se potiču na razvijanje osobnog identiteta. Odgoj i obrazovanje potiču aktivno sudjelovanje djece i mladih u društvenom životu i promiču njihovu *odgovornost* prema općemu društvenomu dobru, prirodi i radu te prema sebi samima i drugima (NOK, 2010).

U današnjem društvu primjećujemo nedostatak vrijednosti, a kao najveće žrtve toga javljaju se djeca. Postavljamo si pitanje kojim to vrijednostima učimo djecu? Jesmo li svjesni da djeci vrijednosti prenosimo vlastitim primjerom ponašanja? Učitelj djeci služi kao uzor, te je njegova uloga izrazito odgovorna i ozbiljna. Odgoj za vrijednosti je težak, ali je i neophodan. S obzirom da se u odgojno obrazovnom radu izvannastavnim aktivnostima najlakše može doprijeti do učenika, važno je da one kroz organizaciju rada i sadržaj promiču vrijednosti. Od učitelja se očekuje da budu iskreni i pažljivi u odnosu s učenicima, da im prezentiraju vrijednosti koje će im koristiti, te koje će im omogućiti da postanu osobe s mnogim vrijednostima.

2.5. Vrednovanje u izvannastavnim aktivnostima

U izvannastavnim aktivnostima primjenjuje se skupno vrednovanje, ali i pripremanje učenika za individualno vrjednovanje i samovrednovanje. Učitelj izvannastavnih aktivnosti u vrjednovanju učenikova rada i rezultata osmišljava vrijednosna načela i načine procjenjivanja. On pritom uključuje sve učenike u procjenjivanje, i učenicima objašnjava vrijednosna načela (kriterije) vrednovanja. Učenici uvijek trebaju znati što se od njih očekuje (Mlinarević, Nemet Brust, 2012). „Vrednovanje i samovrednovanje škole povezani su s pojmom učinkovitosti, tj. s njezinom raščlambom, kritičkim pristupom i načinom njezina određivanja“ (Tot, 2013:272).

Samovrednovanje predstavlja proces trajnog praćenja, analiziranja i procjenjivanja rada odgojno-obrazovne ustanove i svih čimbenika koji ju takvom čine, a provode ga škole. Ono polazi od pretpostavke da pojedinci koji sudjeluju u radu neke odgojno obrazovne ustanove, najbolje ju i poznaju, te da mogu utvrditi njezine pozitivne i negativne strane. Zajedničkim djelovanjem učenika i učitelja uključenih u rad izvannastavnih aktivnosti mogu se utvrditi i ostvariti ciljevi bitni za unapređenje kvalitete rada. U proces samovrednovanja rada izvannastavnih aktivnosti (ovisno o sadržajima i projektima) poželjno je još uključiti ostale

djelatnike škole, roditelje, predstavnike lokalne zajednice, stručne službe i ostale čija će mišljenja doprinijeti poboljšanju kvalitete rada izvannastavnih aktivnosti. Samovrednovanje doprinosi cjelovitom razvoju svakog pojedinog učenika čime doprinosi kvaliteti rada odgojno obrazovne ustanove, te u konačnici kvaliteti odgojno obrazovnog sustava. „Vrednovanje i samovrednovanje najvažniji je instrument za jačanje škole i poticanje kvalitete. Pruža mogućnost da u skladu sa svojim specifičnim uvjetima i unutrašnjom dinamikom škole samostalno izgrađuju i su-kreiraju vlastiti razvoj“ (Buljubašić Kuzmanović, Krečić Majer, 2008:140) omogućuje bolji uvid u postojeće stanje, te uvođenje promjena u rad izvannastavnih aktivnosti.

Vrednovanjem izvannastavnih aktivnosti nastoji dobiti pokazatelje o tome koliko je proces bio uspješan, koliko smo ostvarili postavljene zadatke, koji su se problemi pojavili te kako poboljšati postojeću situaciju.

Vrednovanje u izvannastavnim aktivnostima moguće je provesti formativnom svrhom vrednovanja kojoj je osnovni cilj i funkcija da utvrdi stupanj do kojeg su određeni zadaci nastave realizirani, ali i oni koje učenici nisu ovladali. „Cilj formativne evaluacije nije ocjenjivanje učenika i njihovo razvrstavanje prema uspjehu, već da se pomogne učenicima i nastavnicima da usmjere svoju pažnju i aktivnosti na vidljive propuste i nedostatke kako bi se oni otklonili“ (Krković, 1966 U: Vrcelj, 1996).

Voditelj izvannastavnih aktivnosti na kraju odgojno-obrazovnoga procesa ima svoje viđenje uspješnosti ili neuspješnosti procesa, ali posebice važni pokazatelji dolaze od učenika. Voditelji izvannastavnih aktivnosti mogu sudjelujući promatrati aktivnost pojedine skupine i pojedinoga učenika, pri tome može se koristiti i protokolima. Za formativno vrednovanje vlastite nastave mogu pomoći i audio i video snimke, ali i kritički prijatelji. Danas postoje mnogobrojni postupci koji omogućavaju učenicima da na kraju nastave obave njezino vrednovanje. Za ove postupke važno je da su jednostavni za primjenu, da ne traže mnogo vremena te da ih učitelj i učenici mogu jednostavno analizirati. Neki od zanimljivijih obrazaca za vrednovanje su: lista osjećaja, krivulja raspoloženja, evaluacijski krug, mikrofoni, reporteri, pisma iz budućnosti, semantički diferencijali, upitnici poticanja, sumativno vrednovanje, drvo uspjeha itd (Mlinarević, Nemet Brust, 2012). Vrednovanje i samovrednovanje izvannastavnih aktivnosti pripomaže boljem uvidu u postojeće stanje, te ukazuje na potrebu za uvođenjem promjena u rad. S obzirom da se interesi učenika mijenjaju, te da ih u različitoj dobi privlače

različiti sadržaji, metode i oblici rada, neophodno je kontinuirano vrednovati rad izvannastavnih aktivnosti, te težiti ka njihovom poboljšanju i unapređenju.

2.6. Partnerstvo roditelja i škole u izvannastavnim aktivnostima

„U odgojno obrazovnim aktivnostima, danas uz školu sudjeluje obitelj koja je specifična socijalna grupa, koja se razlikuje od ostalih socijalnih formi (grupa) jer u njoj dijete stječe prva emocionalna, intelektualna, socijalna i druga iskustva“ (Vrcelj, 2000:69). Prema istraživanju koje su proveli Miljević, Pahić, Vizić (2011) ustanovljeno je kako mnogi roditelji⁶ na svoju ulogu u školovanju djeteta gledaju iz aspekta tradicionalnog sustava, te smatraju kako bi kvaliteta nastave i sigurnost djece u školi trebala biti isključivo odgovornost škole. Roditelji odgoj djeteta i njegovo zadovoljstvo školom vide kao zajedničku odgovornost škole i roditelja, što predstavlja put ka razvoju partnerskog odnosa škole i roditelja. Većina je roditelja u potpunosti zadovoljna kvalitetom i kvantitetom informacija koju dobivaju od škole te prilično zadovoljna različitim načinima na koje se mogu uključiti u rad škole i utjecati na obrazovanje svog djeteta kao i na školu općenito. U školama se konstantno traga i promišlja kako uspostaviti bolju, kvalitetniju i učinkovitiju suradnju, koje forme i oblike rada primijeniti da bi suradnja, partnerski odnos pružio novu kvalitetu (Mlinarević, Nemet Brust 2012).

Roditelji u školi imaju izravno pravo i mogućnost pomoću svojih predstavnika sudjelovati u kreiranju školske politike kroz sudjelovanje u radu Školskog odbora i Vijeća roditelja (Pahić i sur, 2010). Roditelji mogu inicirati, sukladno željama djece, pojedine izvannastavne aktivnosti. Jedna od temeljnih aktivnosti sudjelovanja roditelja u životu škole, je uloga roditelja u pružanju podrške u učenju svojoj djeci, na taj način oni izravno utječu na njihove uspjehe. Pedagoški rad s roditeljima predstavlja vrlo složenu i kreativnu aktivnost koja se stalno razvija, obogaćuje i mijenja u korist razvoja učenika.

Kroz rad u izvannastavnim aktivnostima moguće je osmišljavati događanja u koja bi učenici uključili i svoje roditelje, te na taj način i više vremena provodili zajedno. Roditelje je moguće uključiti u humanitarni i volonterski rad, radne aktivnosti, društvene igre, tradicionalne

⁶ Djetetov razvoj ovisi o strukturi roditelja, zatim i ostalim članovima o obitelji, te o njihovom suodnosu. Odnos roditelja i nastavnika predstavlja mnogo pitanja. Roditelji su najčešće zainteresirani za stjecanje materijalnih dobara zbog čega su rijetko uz djecu, te njihov odgoj prepuštaju školi (Gruden, Gruden, 1992).

aktivnosti itd. Kroz izvannastavne aktivnosti važno je poticati i roditelje za aktivno uključivanje u aktivnosti u kojima će pronaći smisao i zadovoljstvo, zajedno sa svojom djecom te na taj način postati dio školske kulture. Umreženost škole s roditeljima doprinosi njezinoj kvaliteti, ali i prepoznatljivošću u društvu. O suradnji roditelja i škole – kroz rad u izvannastavnim aktivnostima ne govori se mnogo. S obzirom na značajan utjecaj roditelja na učenike, daljnja istraživanja potrebno je usmjeriti na utjecaj roditelja na djecu - učenike, na njihov odabir pojedinih aktivnost, te pružanju podrške u sudjelovanju u istom.

3. UČITELJ - VODITELJ IZVANNASTAVNIH AKTIVNOSTI

Da bi učenici kroz izvannastavne aktivnosti pokazali želju za usvajanjem znanja, te za izvršavanjem određenih aktivnosti važno je da budu motivirani. „Da bi se postigla zadovoljavajuća motivacijska „klima“, nastavnik mora usavršavati motivacijska sredstva i pružati široke mogućnosti za zadovoljavanje interesa učenika“ (Vrcelj, 1996:24). Učitelj mora prema učenicima izražavati uvjerenje u njihove mogućnosti, iskreno vjerovanje i podršku da će uspjeti. Učenik mora doživjeti optimizam i vjeru učitelja. Učiteljeva podrška je najstimulativnija podrška, daleko iznad podrške roditelja i prijatelja (Đorđević, 1976).

Učitelj određenu izvannastavnu aktivnost namjenjuje skupini učenika tako što prvo izrađuje planiranu i unaprijed utvrđenu koncepciju izvannastavnih aktivnosti. Ta se koncepcija izrađuje svjesno i prema osobnom znanju, kreativnosti i vještinama učitelja. Da bi se ostvarili u oblikovanju i izvođenju izvannastavnih aktivnosti učitelju je potrebna potpora škole; komunikacijska, materijalna, prostorna i vremenska. Od učitelja - voditelja izvannastavnih aktivnosti očekuje se da zna definirati ciljeve, metode, socijalne oblike rada, te da ima umijeće u odabiru materijalnih sredstava potrebnih za izvođenje određenoga programa izvannastavne aktivnosti. S pedagoško didaktičkoga stajališta od učitelja se očekuje da bude pokretač i organizator u izvođenju izvannastavnih aktivnosti, da bude dijagnostičar koji otkriva najizraženije učenikove sposobnosti, te da se usredotoči na svoje djelovanje. Učitelj mora biti i demokratski rukovoditelj koji vodi i savjetuje učenike. Mora biti i kreator sklon istraživanju, eksperimentiranju, usvajanju vještina i metoda koje unaprjeđuju njegovo pedagoško, didaktičko i metodičko djelovanje. Ono što je najvažnije, učitelj mora imati sklonosti i

mogućnosti za ostvarivanje točno određenoga programa izvannastavnih aktivnosti (Jurić, 2008). Učitelj kroz rad u izvannastavnim aktivnostima također ima ključnu ulogu u oblikovanju ozračja odgojno-obrazovne skupine koja značajno utječe na ukupnu kulturu škole. Nadalje učiteljeva se uloga očituje i u poticanju socijalnih kompetencija u izvannastavnim aktivnostima, te u stvaranju interkulturnog ozračja.

Jurić (2008) ističe kako su temeljni čimbenici izvannastavnih aktivnosti: potpora učitelju od strane školske uprave u izvođenju izvannastavnih aktivnosti, samostalnost učenika u izvoru programa, uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti te stručno usavršavanje učitelja za taj oblik odgojno-obrazovne djelatnosti.

Nadalje, elementarna zadaća, ali i imperativ uspješnosti djelovanja suvremenog učitelja njegova je sposobnost da školu učini sredinom u kojoj su učenici sretni, gdje doživljavaju pozitivna iskustva, ali i mjesto u kojoj uče na njima prihvatljiv, istraživački i suradnički način. On je odgojitelj, medijator i socijalni integrator, a njegovo djelovanje mora biti usmjereno prema pomaganju učenika, dogovaranju, organizaciji, poticanju, savjetovanju i ohrabrenju (Previšić, 2003 U: Zrilić, Košta, 2009:162). Poželjno je da rad škole polaziti od potreba i iskustva učenika. Da bi se učenici aktivno uključili u rad u izvannastavnim aktivnostima, značajnu ulogu ima učitelj od kojeg se očekuje da svaki sat učini novom kreacijom koja će učenike dodatno motivirati, te će potaknuti njihovu želju za radom.

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

4.1. Predmet istraživanja

Učenici u školi provode velik dio svoga vremena, stoga je poželjno da se škola mijenja i prilagođava u skladu s njihovim potrebama. Uz redovnu nastavu u osnovnoj se školi realiziraju i drugi oblici odgojno obrazovnog rada: izborna nastava, dodatni rad, dopunski rad i izvannastavne aktivnosti. Izvannastavne aktivnosti imaju značajnu ulogu u radu škole iz razloga što kroz njih može najlakše doprijeti do učenika, do njihovih potreba, želja i aspiracija. To je dio školske prakse u kojem nema brojčanog ocjenjivanja, a samim time su djeca slobodnija i otvorenija. Ono ulazi u onaj dio slobode svakog učenika koji učenik svojevrijedno odabere.

Sudjelujuću u izvannastavnim aktivnostima učenici produbljuju svoje znanje, zabavljaju se, afirmiraju i uče socijalnim vještinama, razvijaju kompetencije, kreativnost, razvijaju samopouzdanje i sigurnost u sebe. Kako bi se navedene prednosti ostvarile neophodno je učenicima ponuditi raznolike sadržaje izvannastavnih aktivnosti, koje će zadovoljiti njihove potrebe i želje, a kako bi se to ostvarilo važno je redovito pratiti njihove interese te u skladu s time konstruirati izvannastavne aktivnosti.

S ciljem utvrđivanja zadovoljstva učenika osnovne škole ponudom i provedbom izvannastavnih aktivnosti u njihovoj školi, u sklopu završnog rada provedeno je istraživanje s učenicima šestih razreda. Ovo istraživanje realiziralo se na području Istarske i Primorsko – goranske županije.

4.2. Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja: procijeniti zadovoljstvo učenika šestih razreda osnovne škole ponudom i provedbom izvannastavnih aktivnosti u njihovoj školi

Sukladno cilju, postavljeni su sljedeći **zadaci istraživanja:**

1. Utvrditi postoji li razlika u broju uključenih učenika u izvannastavne aktivnosti s obzirom na mjesto stanovanja
2. Utvrditi tip i broj izvannastavnih aktivnosti u kojima učenici sudjeluju
3. Utvrditi najčešći razlog za uključenje učenika u izvannastavne aktivnosti
4. Ispitati prednosti rada u izvannastavnim aktivnostima
5. Utvrditi i ispitati zadovoljstvo i stavove učenika o izvannastavnim aktivnostima pomoću skala procjene
6. ispitati mišljenje učenika o tome mogu li se tijekom školske godine mijenjati izvannastavne aktivnosti ukoliko učenici to požele
7. Ispitati postoji li razlika u radu učitelja tijekom redovne nastave i rada u izvannastavnim aktivnostima
8. Ispitati potrebe učenika za uvođenje novih izvannastavnih aktivnosti

4.3. Hipoteze

Hipoteze istraživanja su sljedeće:

H1 Ne postoji razlika u uključenosti učenika u broju izvannastavnih aktivnosti s obzirom na mjesto stanovanja

H2 Učenici procjenjuju da je najčešći razlog uključivanja u izvannastavne aktivnosti zanimljivost ponuđenog programa

H3 Najviše učenika procjenjuje da je prednost rada u izvannastavnim aktivnostima kreativan rad s novim materijalima

H4 Ne postoji razlika učenika u korištenju sposobnosti koje inače koriste u redovnoj nastavi kroz rad u izvannastavnim aktivnostima s obzirom na mjesto stanovanja

H5 Ne postoji statistički značajna razlika s obzirom na spol učenika u procjeni mogućnosti predlaganja izvođenja nove izvannastavne aktivnosti

H6 Učenici smatraju da se tijekom školske godine mogu mijenjati izvannastavne aktivnosti

H7 Učenici najviše smatraju da je rad učitelja tijekom redovne nastave i rada u izvannastavnim aktivnostima sličan

H8 Učenici se tijekom rada u izvannastavnim aktivnostima ponajviše osjećaju sretno

H9 Rad u izvannastavnim aktivnostima se najviše odvija u učionici

H10 Učenici iz ruralnih sredina više izvannastavnih aktivnosti provode izvan učionice unutar prostora škole (školsko igralište, dvorište) od učenika iz urbanih sredina

H11 Najviše je učenika zadovoljno mogućnostima odabira izvannastavnih aktivnosti

4.4. Varijable

Zavisne varijable su: uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti, razlike u radu tijekom izvannastavnih aktivnosti i redovne nastave, zadovoljstvo ponuđenim izvannastavnim

aktivnostima, mehanizmi prijedloga izvannastavnih aktivnosti i osjećaji tijekom izvannastavnih aktivnosti.

Nezavisne varijable su: spol učenika, tip škole (urbana/ruralna), županija (Istarska, Primorsko – goranska)

4.5. Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja čine učenici i učenice šestih razreda osnovnih škola s područja Istarske i Primorsko goranske županije, što je ujedno bio i jedini kriterij za odabir ispitanika. U ovom istraživanju je sudjelovalo 246 ispitanika, iz 7 osnovnih škola, odnosno iz 13 razrednih odjeljenja. 7 razrednih odjeljenja čine ispitanici iz Primorsko goranske županije, i 6 iz Istarske županije. Prosječna dob ispitanika je 12,14 godina. U anketiranju su sudjelovali učenici šestih razreda osnovne škole iz Istarske ($f^7=102$) i Primorsko goranske županije ($f=144$), i to iz urbanih ($f=102$) i ruralnih ($f=144$) sredinama. S obzirom na postavljen cilj istraživanja, za interpretaciju rezultata koristi će se odgovori isključivo učenika uključenih u izvannastavne aktivnosti ($f=165$). S toga analiza rezultata istraživanja s obzirom na spol obuhvaća 80 ($p^8=48,5$, $f=80$) muških i 85 ($p=51,5$, $f=85$) ženskih ispitanika. Prema sredini stanovanja analiza rezultata obuhvaća 67 ($p=40,6$, $f=67$) ispitanika iz urbane, i 98 ($p=59,4$, $f=98$) ispitanika iz ruralne sredine. I prema posljednjoj nezavisnoj varijabli uzorak ispitanika dijelimo i prema županiji. Iz istarske županije se u analizi rezultata istraživanja koriste anketni upitnici 93 ($p=56,4$, $f=93$) ispitanika, dok iz Primorsko goranske 72 ($p=43,6$, $f=72$)

4.6. Metoda i postupci prikupljanja, obrade i analize podataka

Kao što je već navedeno, podaci potrebni za ovo istraživanje prikupljali su se u šestim razredima osnovnih škola u Istarskoj i Primorsko-goranskoj županiji tijekom školske 2015./2016 godine. Sukladno postavljenim zadacima istraživanja za prikupljanje podataka sastavljen je anketni upitnik kao neizravna opservacijska metoda istraživanja koja je poslužila

⁷ Vrijednosti su izražene u f = frekvencijama

⁸ Vrijednosti su izražene u p = postocima

za prikupljanje mišljenja i stavova sudionika o dosadašnjoj provedbi, kvaliteti i zadovoljstvu izvannastavnim aktivnostima. „Anketna metoda je poseban oblik ne-eksperimentalnog istraživanja koje kao osnovni izvor podataka koristi osobni iskaz o mišljenjima, uvjerenjima, stavovima i ponašanju, pribavljen odgovarajućim standardiziranim nizom pitanja“ (Milas, 2005:395). Anketni upitnik sadrži 10 pitanja, od čega su 3 otvorenog i 7 zatvorenog tipa. Vrijeme koje je bilo potrebno za rješavanje upitnika je 10 minuta, te je sudjelovanje bilo anonimno.

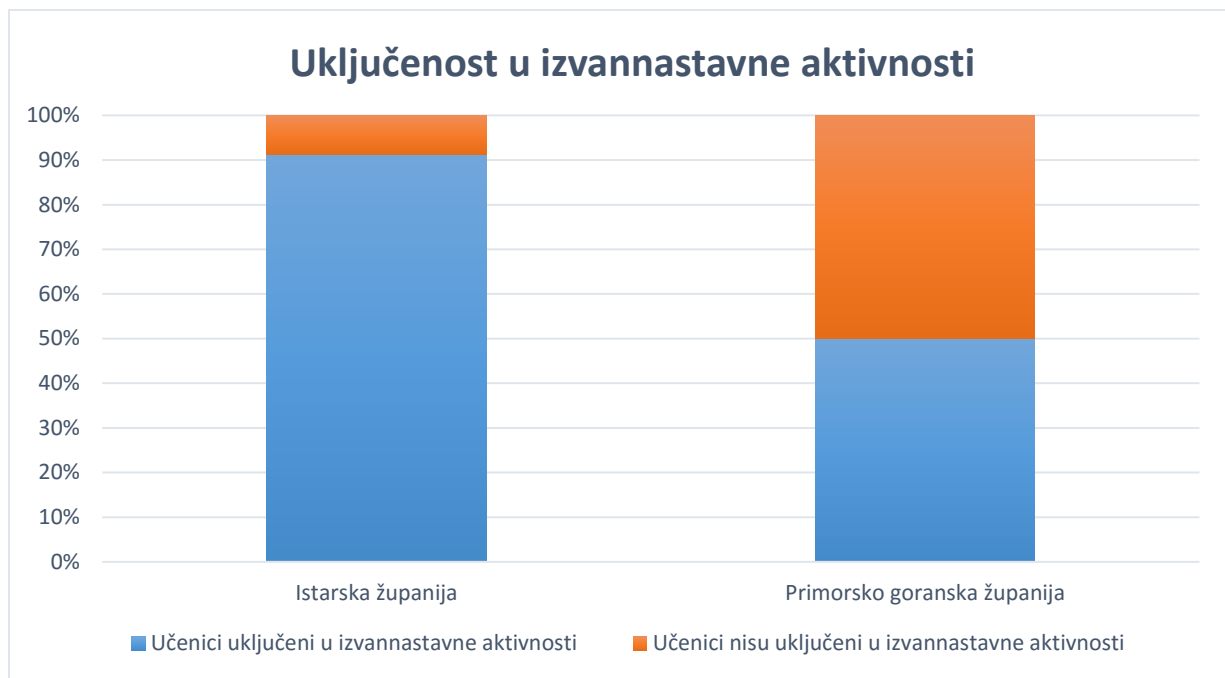
Za obradu podataka koristio se statistički program SPSS - Statistical Package for Social Sciences. SPSS Statistika je programski paket koji se koristi za statističku analizu u društvenim znanostima (IBM, 2012). Nakon anketiranja podaci su uneseni u pripremljenu bazu te se u statističkoj obradi podataka koristila univarijantna i bivarijantna statistika. Podaci su obrađivani tako da su sve varijable prikazane kroz deskriptivnu statistiku. Svaka varijabla za koju se koristila Likertova ljestvica prikazana je tabelarno uz pripadajući postotak (frekvenciju), aritmetičku sredinu i standardnu devijaciju. Za ispitivanje između dvije nezavisne varijable korišten je t-test za nezavisne uzorke.

5. REZULTATI I INTERPRETACIJA

5.1. Uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti

Cilj istraživanja bio je procijeniti zadovoljstvo učenika šestih razreda osnovne škole ponudom i provedbom izvannastavnih aktivnosti. Istraživanje uključuje 246 (f=246) ispitanika. U skladu s postavljenim ciljem, u daljnjoj su se interpretaciji rezultata koristili odgovori isključivo učenika koji pohađaju izvannastavne aktivnosti (f=165). Zanimljiv podatak je kako se iz Primorsko goranske županije u izvannastavne aktivnosti uključuje tek 50% (p=50, f=72) ispitanih učenika, dok iz Istarske 95% (p=95, f=93), što je prikazano u Grafu 1. Navedenim rezultatima odbacujemo hipotezu **H1** *Ne postoji razlika u uključenosti učenika u broju izvannastavnih aktivnosti s obzirom na mjesto stanovanja.*

Graf. 1 Uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti – s obzirom na županiju

5.2. Tip i broj izvannastavnih aktivnosti u koje se učenici uključuju

Na nastavi se ponajviše uspostavljaju frontalni kontakti i teško se vodi briga o pojedinačnim razlikama. Mogućnost koju učenici imaju u izvannastavnim aktivnostima je da se samostalno opredijele za rad u nekoj grupi kako bi ostvario individualne sposobnosti i stvaralačke osobine ličnosti (Jelavić, 2008). Iz tog je razloga učenicima potrebni omogućiti izbor izvannastavnih aktivnosti, kako bi se u njoj mogli osjećati sretno, zadovoljno, slobodno i ispunjeno.

Škola je dužna, svjesno i s jasnom namjerom pružiti raznovrsne organizacijske mogućnosti angažiranju učenika u izvannastavne aktivnostima. Raznovrsnost ponuđenih programa ovisi ponajviše o željama i afinitetu učenika, ali i o mogućnostima škole da provede te želje u ozbiljan odgojno obrazovni rad. Izvannastavne su aktivnosti, aktivnosti učenika koje nastavnici usmjeravaju, koordiniraju i vode sukladno interesima učenika. Provedba izvannastavnih aktivnosti odvija se u skladu s općim ciljem i zadatkom odgoja u cjelini (Previšić, 1987).

Analizom rezultata istraživanja utvrđeno je kako su učenici uključeni na brojne izvannastavne aktivnosti, što je vidljivo u Grafu 2. Najviše učenika pohađa sportske izvannastavne aktivnosti (f=78), od čega ih je ponajviše uključeno u nogomet (f=18) i košarku (f=16). Istraživanja

upućuju na to da tjelesno vježbanje ima pozitivan učinak na regulaciju morfoloških, motoričkih i funkcionalnih obilježja, te u znatnoj mjeri i na kognitivne funkcije te na konativne dimenzije odgovorne za modalitete ponašanja i efikasnu socijalizaciju mladih na varijabilne uvjete života i rada (Prskalo, 2007). Sportskim se aktivnostima može utjecati na velik broj ljudskih obilježja, te je iz tog razloga učenike potrebno poticati na stvaranje navika svakodnevnog vježbanja i na formiranje pozitivnog stava prema tjelesnim aktivnostima općenito.

Sljedeća izvannastavna aktivnost na koju se učenici najviše uključuju je zbor, uključeno je 35 ispitanih učenika (f=35).

Graf 2. Vrste izvannastavne aktivnosti u koje su uključeni učenici

5.3. Razlozi za uključivanje učenika u izvannastavne aktivnosti

Izvannastavne aktivnosti na učenike ostavljaju mnogobrojne pozitivne posljedice, te im pružaju značajnu korist. Kroz njih učenici produbljuju znanja o određenom području, zabavljaju se, uče se socijalnim i komunikacijskim vještinama, uče raditi u timu, razvijaju samopouzdanje i sigurnost u sebe, postaju sposobniji i odgovorniji za donošenje odluka, upoznaju druge osobe te uče s njima živjeti.

Utvrđeno je kako glavni razlog za uključivanje učenika u izvannastavne aktivnosti predstavlja zanimljivost pojedinog predmeta/programa ($f=87$, $p=53,7\%$), a zatim stjecanje dodatnog znanja iz pojedinog područja ($f=42$, $p=25,9\%$). Potvrđena je hipoteza **H2** *Učenici procjenjuju da je najčešći razlog uključivanja u izvannastavne aktivnosti zanimljivost ponuđenog programa.* Uz pomoć opcije *split file* provedena je deskriptivna analiza razloga uključenosti u izvannastavne aktivnosti gdje su rezultati prikazani s obzirom na tip škole i na županiju u kojoj borave ispitanici. Navedeno je prikazano u Tablici 1.

Tablica 1. Razlozi uključivanja u izvannastavne aktivnosti – ukupan uzorak, s obzirom na tip škole, s obzirom na županiju

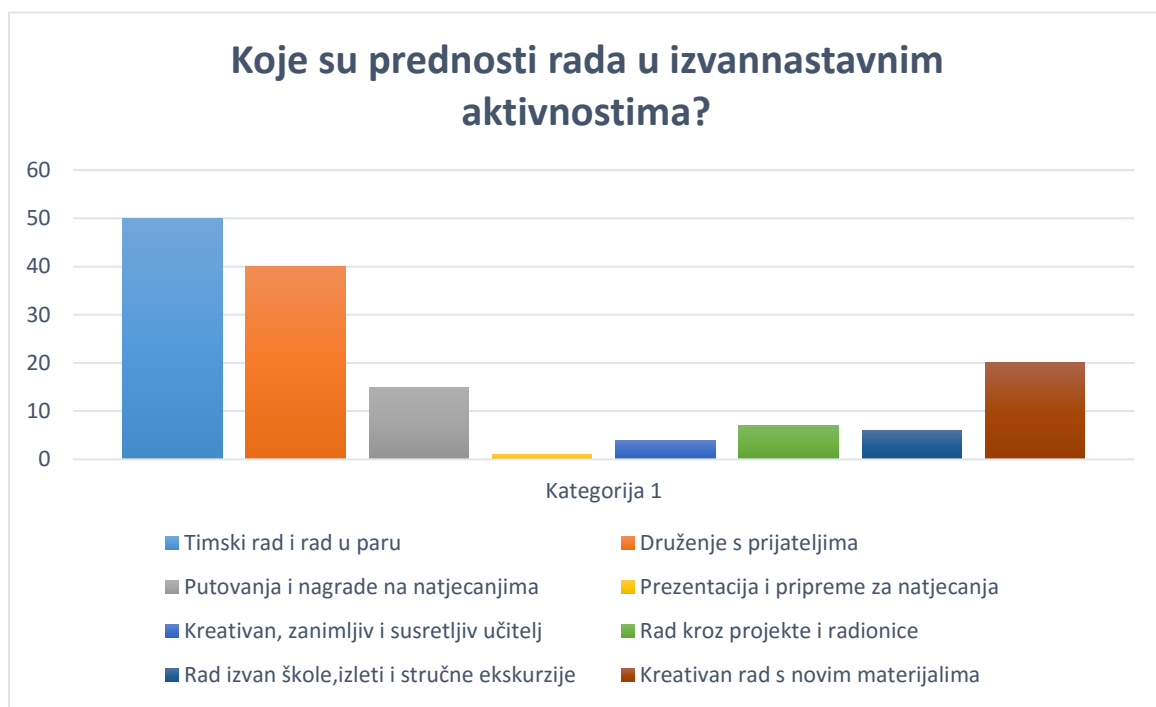
Zašto se uključuješ u izvannastavne aktivnosti?	Ukupan uzorak	Urbana sredina	Ruralna sredina	Istarska županija	Primorsko goranska županija
	f (%) ⁹	f(%)	f(%)	f(%)	f(%)
Zbog zanimljivosti pojedinog predmeta/programa	87(53,7)	41(64,1%)	46(46,9%)	47(52,2%)	40(55,5%)
Zbog preporuke učitelja	6(3,7%)	4(6,3%)	2(2,0%)	3(3,3%)	3(4,2%)
Zbog preporuke roditelja	2(1,2%)	1(1,6%)	1(1,0%)		2(2,8%)
Zbog izvrsnog voditelja	5(3,1%)	1(2,6%)	4(4,1%)	3(3,3%)	2(2,8%)
Jer su i moji prijatelji uključeni u tu aktivnost	20(12,3%)	7(10,9%)	13(13,3%)	10(11,1%)	10(13,9%)
Zbog stjecanja dodatnog znanja iz pojedinog područja	42(25,9%)	10(15,6%)	32(32,7%)	27(30,00%)	15(20,8%)

⁹ Vrijednosti su izražene u f = frekvencijama i % = postocima

5.4. Prednosti rada u izvannastavnim aktivnostima

Prednostima rada u izvannastavnim aktivnostima najveći postotak ispitanika navodi: timski rad i rad u paru ($f=50$, $p=31,1\%$) i druženje s prijateljima ($f=48$, $p=29,8\%$). Sudjelovanjem u izvannastavnim aktivnostima učenici grade nove ili mijenjaju stare stavove, stvaraju pozitivne emocije i osjećaj pripadnosti, uče se liderskim govorničkim vještinama, kritičkom mišljenju, toleranciji i timskome radu (Mlinarević, Brust Nemet, 2012). Potvrđujemo hipotezu **H3** *Najviše učenika procjenjuje da je prednost rada u izvannastavnim aktivnostima druženje s prijateljima*, što odražava važnost kvalitetnih međuljudskih odnosa u stvaranju *selfa* učenika.

Graf 3. Prednosti rada u izvannastavnim aktivnostima

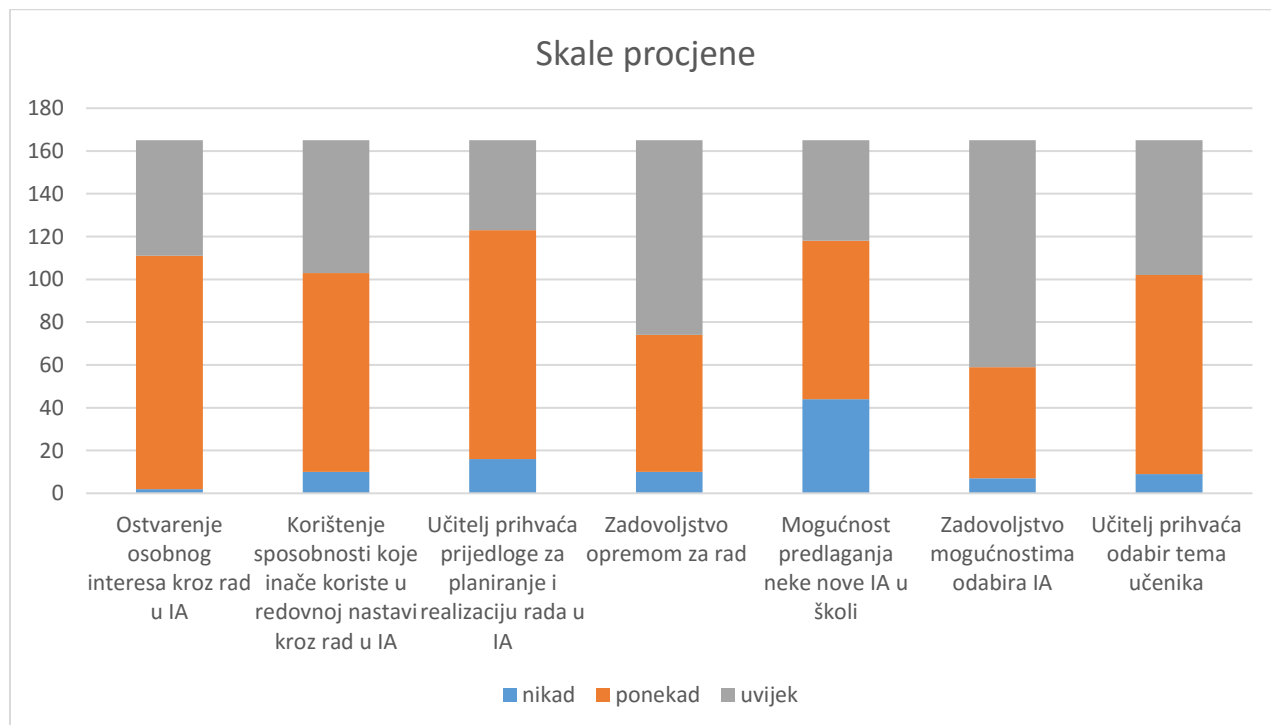
5.5. Skala procjena zadovoljstva učenika izvannastavnim aktivnostima

Učenici se u najvećoj mjeri slažu da kroz rad u izvannastavnim aktivnostima *ponekad* ostvaruju osobni interes ($f=109$, $p=66,1\%$). Mogućnost izbora izvannastavnih aktivnosti učenicima treba pružati slobodu, te daje im mogućnost da se izražavaju u skladu s mogućnostima i sklonostima u kojima se može iskazati učenikova kreativnost. S obzirom na rezultate istraživanja koji nam nalažu da najveći broj učenika procjenjuje kako je *uvijek* zadovoljno mogućnostima odabira izvannastavnih aktivnosti ($f=106$, $p=64,2$), te potvrđujemo hipotezu **H11** *Najviše je učenika*

zadovoljno mogućnostima odabira izvannastavnih aktivnosti. Postavlja se pitanje iz kojeg razloga osobne interese ostvaruju samo povremeno. Zanimljiv je podatak kako ne postoji statistički značajna razlika u zadovoljstvu učenika mogućnostima izbora izvannastavnih aktivnosti s obzirom na županiju. Utvrđeno je kako učenici koji nisu uključeni u izvannastavne aktivnosti nemaju afinitete ni prema nekim ostalim izvannastavnim aktivnostima, na temelju čega zaključujemo da niti nemaju želje uključivati se izvannastavne aktivnosti što pruža podlogu za temelj istraživanja usmjerena na utvrđivanje razloge za istim.

Smatraju kako sposobnosti koje inače koriste u redovnoj nastavi kroz rad u izvannastavnim aktivnostima koriste *ponekad* (f=93, p=56,4%). Učitelj u planiranju i realizaciji rada izvannastavnih aktivnosti ponajviše *ponekad* (f=107, p=64,8%) prihvaća prijedloge učenika. Učenici su u najvećoj mjeri *uvijek* (f=91, p=55,2) zadovoljni opremom za rad u izvannastavnim aktivnostima (učionicom, priborom, radnim materijalima), te smatraju kako učitelji ponajviše *ponekad* prihvaćaju njihov odabir tema (sadržaj rada) u izvannastavnim aktivnostima (f=93, p=56,4%). Navedeni rezultati prikazani su u Grafu 4.

Graf 4. Skale procjene zadovoljstva i stava o izvannastavnim aktivnostima ¹⁰

¹⁰ IA predstavljaju izvannastavne aktivnosti

5.6. Razlike u skalama procjene prema tipu škole, županiji i spolu učenika

Izvannastavne aktivnosti se definiraju kao aktivnosti koje učenici poduzima, osim onih koje su potrebne da zaradite kvalifikaciju odnosno zvanje. Oni mogu uključivati hobije i socijalne, sportske, kulturne ili vjerske aktivnosti. One su korisne te njihova realizacija organizirana. Izvannastavne aktivnosti očekuje se da obogatite iskustva, razvijaju učenikove socijalne vještine, pomažu im da se nose sa stresom, te im pružaju dodano prednosti za daljnje djelovanje u budućnosti (Al-Ansari, A., i sur. 2015).

Proveden je t-test za nezavisne uzorke s ciljem utvrđivanja postoji li statistički značajna razlika procjenama na skali s obzirom na sredinu stanovanja (tip škole), županiju i spol ispitanika.

Utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika ($t(163)=3,539$; $p=0,001$) između ispitanika iz Istarske i Primorsko goranske županije u procjeni mogućnosti korištenja sposobnosti koje inače koriste u redovnoj nastavi kroz rad u izvannastavnim aktivnostima. Pritom ispitanici iz Istarske županije iskazuju veći stupanj procjene ($M=2,45$; $s=0,581$), od ispitanika iz Primorsko goranske županije. Time odbacujemo hipotezu **H4** *Ne postoji razlika učenika u korištenju sposobnosti koje inače koriste u redovnoj nastavi kroz rad u izvannastavnim aktivnostima s obzirom na mjesto stanovanja.*

Utvrđeno je da statistički značajna razlika postoji između muškog i ženskog spola u procjeni mogućnosti predlaganja nove izvannastavne aktivnosti u njihovoj školi ($t(163)= -2,876$; $p=0,05$), pri čemu ispitanici ženskog spola iskazuju veći stupanj procjene ($M=2,18$; $s= 0,640$) od ispitanika muškog spola ($M=1,185$; $s=0,813$). Time odbacujemo **H5** *Ne postoji statistički značajna razlika s obzirom na spol učenika u procjeni mogućnosti predlaganja izvođenja nove izvannastavne aktivnosti.*

Tablica 2. T-test za nezavisne uzorke

	Sredina			Županija			Spol		
	T	df	P	T	df	p	t	df	p
Možeš li kroz rad u izvannastavnim aktivnostima ostvariti svoj osobni interes?	-0,04	163	0,97	- 2,367	163	0,019	0,249	163	0,804
Možeš li koristiti sposobnosti koje inače koristiš u redovnoj nastavi kroz rad u izvannastavnim aktivnostima?	0,78	163	0,43	3,539	163	0,001	- 0,591	163	0,556
Prihvaća li učitelj tvoje prijedloge za planiranje i realizaciju rada u izvannastavnim aktivnostima?	0,95	163	0,343	- 1,001	163	0,318	0,922	163	0,358
Jesi li zadovoljan opremom za rad u izvannastavnim aktivnostima (učionicom, priborom, radnim materijalima...)?	0,546	163	0,586	0,859	163	0,392	- 1,868	163	0,064
Možeš li predložiti izvođenje neke nove izvannastavne aktivnosti u svojoj školi?	- 0,403	163	0,963	- 0,566	163	0,572	- 2,876	163	0,005
Jesi li zadovoljan mogućnostima odabira izvannastavnih aktivnosti?	0,221	163	0,825	0,878	163	0,381	0,544	163	0,587
Prihvaća li učitelj vaš odabir tema (sadržaj rada) u izvannastavnim aktivnostima?	1,401	163	0,163	0,698	163	0,063	- 1,687	163	0,094

5.7. Mogućnost mijenjanja izvannastavnih aktivnosti tijekom školske godine

Učenici smatraju da ukoliko tijekom školske godine odluče promijeniti izvannastavnu aktivnost to mogu učiniti ($f=93$, $p=56,4\%$), dok 43% posto ispitanika smatra da to nije u mogućnosti učiniti ($f=71$, $p=43,00\%$). Time prihvaćamo hipotezu **H6** *Učenici smatraju da se tijekom školske godine mogu mijenjati izvannastavne aktivnosti, ukoliko to požele.* (Tablica 3)

Tablica 3. Procjena mogućnosti mijenjanja izvannastavnih aktivnosti tijekom školske godine

	f (%)
DA	93 (56,4 %)
NE	71 (43,00%)

5.8. Postojanje razlike u radu učitelja tijekom redovne nastave i izvannastavnih aktivnosti

Na pitanje postoji li razlika u radu učitelja tijekom redovne nastave i rada u izvannastavnim aktivnostima 22 ($f=22$, $p=13,3\%$) ispitanika je odgovorilo da je rad isti, 110 ($f=110$, $p=66,7\%$) smatra kako je rad sličan, dok 33 ($f=33$, $p=20,00\%$) ispitanika smatra kako se rad razlikuje (Graf 4.). Kao najčešće razlike učenici navode da su nastavnici tijekom rada u izvannastavnim aktivnostima opušteniji, zatim otvoreniji, razigraniji, strpljiviji, raspoloženi itd. Potvrđujemo hipotezu **H7** *Učenici najviše smatraju da je rad učitelja tijekom redovne nastave i rada u izvannastavnim aktivnostima sličan.*

Graf 4. Postojanje razlika u radu učitelja tijekom redovne nastave i rada u izvannastavnim aktivnostima.

5.9. Osjećaji učenika tijekom rada u izvannastavnim aktivnostima

Učenici se tijekom rada u izvannastavnim aktivnostima najviše osjećaju sretno ($f=90$, $p=54,5\%$), zatim suradnički ($f=37$, $p=22,4\%$) i stvaralački ($f=22$, $p=13,3\%$). Navedeni rezultati potvrđuju hipotezu **H8** *Učenici se tijekom rada u izvannastavnim aktivnostima ponajviše osjećaju sretno.* (Graf 5.)

Graf 5. Osjećaji učenika tijekom rada u izvannastavnim aktivnostima

5.10. Prostor odvijanja rada u izvannastavnim aktivnostima

Rad u izvannastavnim aktivnostima prema odgovorima učenika najčešće se odvija u učionici (f=88, p=53,3%), zatim izvan učionice unutar prostora škole, kao npr. na školskom igralištu, dvorištu (f=41, p=24,8%). U specijaliziranim prostorima za izvannastavne aktivnosti tek 14,5% ispitanika da se odvija rad izvannastavnih aktivnosti (f=24, p=14,5%), dok najmanji postotak učenika, njih 7,3% navodi kako se rad odvija izvan prostora škole (f=12, p=7,3%). Navedenim rezultatima prihvaćamo hipotezu **H9** *Rad u izvannastavnim aktivnostima se najviše odvija u učionici.* (Graf 6.)

Graf 6. Prostor na kojem se odvija rad u izvannastavnim aktivnostima

5.10.1. Prostor odvijanja izvannastavnih aktivnosti s obzirom na sredinu (tip škole)

S obzirom na sredinu (tip škole) dobiveni su gotovo podjednaki rezultati, što je vidljivo u tablici 4. Učenici iz ruralnih i urbanih sredina navode isti prostor u kojem se odvijaju izvannastavne aktivnosti, te time odbacujemo hipotezu **H10** *Učenici iz ruralnih sredina više izvannastavnih aktivnosti provode izvan učionice unutar prostora škole (školsko igralište, dvorište) od učenika iz urbanih sredina.* Bezanovič (2010:89) u istraživanju navodi kako „posebice treba isticati

problem područnih škola u kojima su uvjeti za izvannastavne aktivnosti znatnije lošiji nego u matičnoj školi“

Tablica 4. Prostor na kojem se odvijaju izvannastavnih aktivnosti s obzirom na tip škole (sredinu)

	Urbana sredina f(%)	Ruralna sredina f(%)
U učionici	37(55,2%)	51 (52%)
Izvan učionice, unutar prostora škole (školsko dvorište, igralište)	16 (23,9%)	25 (25,5%)
Izvan prostora škole	4(6%)	8(8,2%)
Specijalizirani prostor za izvannastavne aktivnosti	10(14,9%)	14(14,3%)

5.11. Stavovi učenika o kvaliteti rada u izvannastavnim aktivnostima

Zanimljivo je kako svi ispitani učenici kvalitetu rada u izvannastavnim aktivnostima opisuju pozitivno. Učenici navode „dobro je jer dosta toga naučimo, i zabavljamo se s prijateljima“, „dobro je po tome što svatko pronađe nešto za sebe“, „jako lijepo, uvijek se zabavljamo, surađujemo i rješavamo se stresa“, „jako je zanimljivo i često učimo kroz igru“ na temelju uviđamo da su učenici izuzetno zadovoljni kvalitetom rada u izvannastavnim aktivnostima.

5.12. Izvannastavne aktivnosti koje bi učenici voljeli pohađati, a njihova ih škola ne provodi

Na pitanje *koje izvannastavne aktivnosti bi volio/voljela pohađati, a nema ih u tvojoj školi?* 50 učenika navelo je neku aktivnost, dok ostali nisu odgovorili ili su odgovorili kako sve što žele već imaju u školi, što predstavlja zadovoljavajuću ponudu izvannastavnih aktivnosti u osnovnim školama. Izvannastavne aktivnosti koji su učenici najviše navodili su plivanje, zatim badminton, domaćinstvo, strane jezike i ritmičku grupu. S obzirom da je najviše učenika navelo

izvannastavnu aktivnost plivanje, zanimljivo bi bilo ispitati i učenike iz škola kojima je ta izvannastavna aktivnost dostupna, da vidimo dali je zaista ta aktivnost toliko poželjna, ili je i učenicima zanimljivije ono što im je manje dostupno.

6. ZAKLJUČAK

Izvannastavne aktivnosti u osnovnoj školi čine značajan dio odgojno obrazovnog rada. One predstavljaju prostor u kojem se najlakše može doprijeti do učenika, odnosno do njegovih želja, potreba i aspiracija. U tom dijelu školske prakse učenici se ne ocjenjuju. Učenici se svojevrijedno uključuju u rad izvannastavnih aktivnosti, imaju mogućnost da slobodno odaberu aktivnost koja im je zanimljiva, privlačna, te koju će ih ispuniti radošću. Uključujući se u izvannastavne aktivnosti, učenici odlučuju dio svog slobodnog vremena provesti u školi, te škola treba prepoznati to kao mogućnost dodatnog odgojnog djelovanja. Sudjelujući u njima učenici produbljuju znanje, zabavljaju se, afirmiraju i uče socijalnim vještinama, razvijaju kompetencije, kreativnost, razvijaju samopouzdanje i sigurnost u sebe. Sadržaji izvannastavnih aktivnosti trebaju biti prilagođeni tako da se kroz njihovu realizaciju lako mogu ostvariti navedene dobrobiti. U oblikovanju kulture odgojno-obrazovne skupine koja značajno utječe na ukupnu kulturu škole, ključnu ulogu ima učitelj – voditelj izvannastavnih aktivnosti. Raznolika ponuda izvannastavnih aktivnosti te njihova prilagođenost potrebama i željama učenika, pruža im mogućnost cjelovitog individualnog razvoja. Bogatom i raznovrsnom ponudom izvannastavnih aktivnosti na učenike možemo dodatno odgojno utjecati s ciljem da učenici svoje slobodno vrijeme izvan škole provode što kvalitetnije.

Ovim smo istraživanjem dobili pokazatelje o zadovoljstvu učenika provedbom i ponudom izvannastavnih aktivnosti u šestim razredima osnovnih škola s obzirom na županiju iz koje dolaze, tip škole (ruralna/urbana) i spol. U istraživanju je sudjelovalo 246 ispitanika, od čega ih je 165 uključeno u izvannastavne aktivnosti. Zanimljiv podatak je taj da je iz Istarske županije 95% (f=93) ispitanika uključeno u izvannastavne aktivnosti, dok je iz Primorsko goranske tek 50% (f=72), čime smo odbacili **H1** *Ne postoji razlika u uključenosti učenika u broju izvannastavnih aktivnosti s obzirom na mjesto stanovanja*. S obzirom da su uzorak iz Primorsko goranske županije činili učenici iz škola u centru grada Rijeke, te iz predgrađa, pretpostavka je

da je njima ponuđeno više izvanškolskih aktivnosti, nego učenicima iz manjih gradova Istarske županije, što predstavlja mogući razlog razlike u uključenosti učenika u izvannastavne aktivnosti s obzirom na mjesto stanovanja. Učenici procjenjuju da je najčešći razlog uključivanja u izvannastavne aktivnosti zanimljivost ponuđenog programa što potvrđuje hipotezu **H2** *Učenici procjenjuju da je najčešći razlog uključivanja u izvannastavne aktivnosti zanimljivost ponuđenog programa.* Prednostima rada u izvannastavnim aktivnostima najveći postotak ispitanika je naveo timski rad i rad u paru i druženje s prijateljima, što predstavlja pozitivan temelj za uspješnu socijalizaciju učenika, te suradničko učenje. Navedenim spoznajama odbačena je hipoteza **H3** *Najviše učenika procjenjuje da je prednost rada u izvannastavnim aktivnostima kreativan rad s novim materijalima.* Aktivnosti u koje se učenici najviše uključuju su sportske (nogomet, košarka) i zbor. Učenici navode da ponekad kroz rad u izvannastavnim aktivnostima ostvaruju osobni interese, također ponekad sposobnosti koje koriste u redovnoj nastavi koriste i u izvannastavnim aktivnostima. Najveći dio ispitanika navodi kako je zadovoljno s mogućnostima odabira izvannastavnih aktivnosti, te opremom za rad. Potvrđujemo **H11** *Najviše je učenika zadovoljno mogućnostima odabira izvannastavnih aktivnosti.*

Utvrđena je statistički značajna razlika između ispitanika iz Istarske i Primorsko goranske županije u procjeni mogućnosti korištenja sposobnosti koje inače koriste u redovnoj nastavi kroz rad u izvannastavnim aktivnostima, te je odbačena hipoteza **H4** *Ne postoji razlika učenika u korištenju sposobnosti koje inače koriste u redovnoj nastavi kroz rad u izvannastavnim aktivnostima s obzirom na mjesto stanovanja.* Sljedeća statistički značajna razlika utvrđena je između muškog i ženskog spola u procjeni mogućnosti predlaganja izvođenja nove izvannastavne aktivnosti, te je odbačena hipoteza **H5** *Ne postoji statistički značajna razlika s obzirom na spol učenika u procjeni mogućnosti predlaganja izvođenja nove izvannastavne aktivnosti.* Istraživanjem su potvrđene i hipoteze **H6** *Učenici smatraju da se tijekom školske godine mogu mijenjati izvannastavne aktivnosti,* ukoliko to požele, i **H7** *Učenici najviše smatraju da je rad učitelja tijekom redovne nastave i rada u izvannastavnim aktivnostima sličan.* Utvrđeno je kako se rad u izvannastavnim aktivnostima najčešće odvija u učionici (potvrđena **H9**), te je odbačena hipoteza **H10** *Učenici iz ruralnih sredina više izvannastavnih aktivnosti provode izvan učionice unutar prostora škole (školsko igralište, dvorište) od učenika iz urbanih sredina.*

Učenici procjenjuju da se tijekom rada u izvannastavnim aktivnostima osjećaju sretno, čime iskazuju svoje zadovoljstvo. Potvrđena je hipoteza **H8** *Učenici se tijekom rada u izvannastavnim aktivnostima ponajviše osjećaju sretno*. Također na otvoreno pitanje Kako bi opisao kvalitetu rada u izvannastavnim aktivnostima svi su ju učenici opisali kao izuzetno dobru. Učenici su većem broju naveli kako bi voljeli da u svojoj školi imaju izvannastavnu aktivnost plivanja. U sklopu daljnjih istraživanja bilo zanimljivo istražiti dali su one realne, ili im je plivanje privlačno iz razloga što im nije lako dostupno.

Rezultati istraživanja upućuju na to da su učenici koju su uključeni u izvannastavne aktivnosti uglavnom zadovoljni provedbom i ponudom izvannastavnih aktivnosti, čime smo ostvarili postavljen cilj istraživanja. Navedeni rezultati istraživanja, bolji su od očekivanih. Pozitivno je što su učenici zadovoljni, ali je za očekivati da postoji i druga strana učenika, koji istim nisu zadovoljni. Istraživanje Bezinović (2010) potvrđuje naveden rezultat te navodi „školski timovi za kvalitetu uglavnom su izrazili zadovoljstvo organizacijom i količinom izvannastavnih aktivnosti“, ali i brojem učenika koji u njima sudjeluju. Navedeni rezultati istraživanja predstavljaju zanimljiv problem za daljnja istraživanja. Zanimljivo bi bilo ispitati okolinske faktore koji utječu na uključivanje učenika u izvannastavne aktivnosti. Daljnja istraživanja potrebno je usmjeriti na učenike koji nisu uključeni u izvannastavne aktivnosti, te utvrditi razloge njihove ne zainteresiranosti za istim. Škole bi primjerice na kraju svake školske godine napraviti evaluaciju izvannastavnih aktivnosti, čime bi prikupile interese i želje svih učenika te bi u skladu s navedenim u narednoj školskoj godini mogli i djelovati.

Izvannastavne aktivnosti u školi predstavljaju jedinstven način rada koje učenici biraju slobodno prema svojim interesima i željama, stoga je nužno da njima budu i prilagođene. To je dio školske prakse u kojoj nastavnik ima priliku odgojno djelovati na učenike, te s njima održavati prisniji odnos nego što ga ima na redovnoj nastavi. Radom u izvannastavnim aktivnostima učenici izgrađuju svoju ličnost, stoga je nužno da izvannastavne aktivnosti budu kontinuirano praćenje, te da se teži ka njihovom daljnjem unapređenju u radu. S obzirom na brze promjene života, smatram da istraživanja provedena u području odgoja i obrazovanja brzo zastare, čime se umanjuje njihov učinak na trenutnu praksu. Područje za istraživanje i usavršavanje izvannastavnih aktivnosti je neiscrpno, te mu je iz tog razloga tako potrebno i pristupati. Potrebno je potaknuti što veći broj učenika da se uključe u rad izvannastavnih

aktivnosti, te školu pretvoriti u mjesto u kojem će svaki učenik biti sretan, i raditi ono što ga uveseljava a pritom utječe i na njegov cjeloviti razvoj.

7. SAŽETAK

Izvannastavne aktivnosti u školi prostor su u kojem se najlakše može doprijeti do učenika, do njihovih potreba, želja i aspiracija. To je dio školske prakse u kojem nema brojčanog ocjenjivanja, a samim time su djeca slobodnija i otvorenija. Ono ulazi u onaj dio slobode svakog učenika koji učenik svojevoljno odabere. Izvannastavne aktivnosti predstavljaju prostor u kojem dolazi do punog izražaja učiteljeva socijalna kompetencija i njegova sposobnost aktiviranja učenika. Cilj ovog istraživanja bio procijeniti zadovoljstvo učenika šestih razreda osnovne škole ponudom i provedbom izvannastavnih aktivnosti u njihovoj školi. Istraživanje se realiziralo u svibnju 2016. godine na području Istarske i Primorsko – goranske županije. Istraživanje uključuje 247 ispitanika - učenike i učenice šestih razreda osnovnih škola. U interpretaciji rezultata koriste se isključivo odgovori učenika uključenih u izvannastavne aktivnosti. Vrijeme provedbe istraživanja bilo je tijekom nastavnog sata, a instrument istraživanja bio je anketni upitnik kombiniranog tipa pitanja prilagođen djeci tog uzrasta. Rezultati istraživanja ukazuju da se u izvannastavne aktivnosti uključuje veći broj učenika iz Istarske nego iz Primorsko goranske županije. Učenici su zadovoljni kvalitetom i provedbom rada, ali i ponudom izvannastavnih aktivnosti. Kao najčešći razlog uključivanja u izvannastavne aktivnosti navode zanimljivost pojedinog predmeta/programa. Rezultati bi mogli poslužiti kao temelj za promišljanje o eventualnim promjenama i novim aktivnostima koje će privući još veći broj učenika, čime će svako dijete u školi imati nešto što ga istinski ispunjava a uz to potiče njegov cjeloviti razvoj.

Ključne riječi: izvannastavne aktivnosti, uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti, zadovoljstvo, učenici, osnovna škola

8. SUMMARY

Extracurricular activities at the school are premises in which the easiest way is to reach out to students, their needs, desires and aspirations. It is the part of school practice which doesn't have numerical assessment, and accordingly to the children are freer and more open. It includes that part of the freedom of every student that he voluntarily chooses. Extracurricular activities represent a space in which comes to the fore of the teacher's social competence and it's ability to activate students. The aim of this research was to evaluate the satisfaction of sixth-grade students in elementary school with offer and implementation of extracurricular activities in their school. The research was realized in May 2016 in the Istria and Primorsko goranska county. The survey includes 247 respondents – students of sixth grades of primary school. In the interpretation of results there are used exclusively the answers of students involved in extracurricular activities. The time of the survey was during a lesson, and a survey instrument was a questionnaire with combined type of questions suited to children of that age. The research results show that the extracurricular activities include a larger number of students from Istria than Primorsko goranska county. Students are satisfied with the quality and implementation of the work, but also with offer of extracurricular activities. The most common reason for involvement in extracurricular activities they find it interesting specific course/program. The results could serve as a basis for consideration of possible changes and new activities that will attract even more students, allowing each child in school to have something that truly meets him, and in addition to encourage his full development.

Keywords: extracurricular activities, student involvement in extracurricular activities, pleasure , students , elementary school

9. POPIS PRILOGA

Prilog 1. Anketni upitnik

ANKETNI UPITNIK ☺

Pozdrav!

Provodim istraživanje u kojem bi htjela doznati koliko si zadovoljan/na provedbom izvannastavnih aktivnosti u tvojoj školi. Ovaj je upitnik u potpunosti anoniman, odnosno nitko neće znati što si napisao/la. Molimo te da na njega odgovaraš iskreno.

Zahvaljujem na sudjelovanju ☺

SPOL: M Ž DOB: _____

1. U kojim izvannastavnim aktivnostima sudjeluješ? (dopuni)

2. Zašto se uključuješ u izvannastavne aktivnosti? (zaokruži jedan ponuđeni odgovor)

1. Zbog zanimljivosti pojedinog predmeta/programa
2. Zbog preporuke učitelja
3. Zbog preporuke roditelja
4. Zbog izvrsnog voditelja
5. Zato jer su i moji prijatelji uključeni u tu aktivnost
6. Zbog stjecanja dodatnog znanja iz pojedinog područja
7. Nešto drugo: _____

3. Koje su prednosti rada u izvannastavnim aktivnostima? (zaokruži jedan ponuđeni odgovor)

1. Timski rad i rad u paru
2. Zbog druženja s prijateljima
3. Zbog putovanja i nagrada na natjecanjima
4. Prezentacija i pripreme za natjecanja
5. Kreativan zanimljiv i susretljiv učitelj
6. Rad kroz projekte i radionice
7. Rad izvan škole, izleti i stručne ekskurzije
8. Kreativan rad s novim materijalima
9. Dobra komunikacija s učiteljem i mogućnost dogovaranja
10. Nešto drugo: _____

4. Na skali od 1 do 3 zaokruži odgovor na sljedeća pitanja.

1 = nikad, 2 = ponekad, 3 = uvijek

	nikad	ponekad	Uvijek
Možeš li kroz rad u izvannastavnim aktivnostima ostvariti svoj osobni interes?	1	2	3
Možeš li koristiti sposobnosti koje inače koristiš u redovnoj nastavi kroz rad u izvannastavnim aktivnostima?	1	2	3
Prihvaća li učitelj tvoje prijedloge za planiranje i realizaciju rada u izvannastavnim aktivnostima?	1	2	3

Jesi li zadovoljan opremom za rad u izvannastavnim aktivnostima? (učionicom, priborom, radnim materijalima..)	1	2	3
Možeš li predložiti izvođenje neke nove izvannastavne aktivnosti u svojoj školi?	1	2	3
Jesi li zadovoljan mogućnostima odabira izvannastavnih aktivnosti?	1	2	3
Prihvaća li učitelj vaš odabir tema (sadržaj rada) u izvannastavnim aktivnostima?	1	2	3

5. **Mogu li se tijekom školske godine mijenjati izvannastavne aktivnosti, ukoliko to poželite?** (zaokruži jedan odgovor)

1. Da
2. Ne

6. **Postoji li razlika u radu učitelja tijekom redovne nastave i rada u izvannastavnim aktivnostima?** (zaokruži jedan odgovor)

1. Rad je isti
2. Rad je sličan
3. Rad se razlikuje u _____

7. **Kako se osjećaš tijekom rada u izvannastavnim aktivnostima?** (zaokruži jedan odgovor)

1. Suradnički
2. Sretno
3. Stvaralački
4. Natjecateljski
5. Dosadno
6. Naporno
7. Nešto drugo: _____

8. **Gdje se najčešće odvija rad u izvannastavnim aktivnostima?** (zaokruži jedan odgovor)

1. U učionici
2. Izvan učionice, unutar prostora škole (školsko igralište, dvorište)
3. Izvan prostora škole
4. Specijalizirani prostor za izvannastavne aktivnosti

9. **Kako bi opisao/la kvalitetu rada u izvannastavnim aktivnostima?** (dopuni)

10. **Koje bi izvannastavne aktivnosti volio/voljela pohađati, a nema ih u tvojoj školi?** (dopuni)

HVALA VAM NA SURADNJI! ☺

10. POPIS LITERATURE

1. Al-Ansari, A., Al-Harbi, B., AbdelAziz, W. i sur (2015). Factors affecting student participation in extra-curricular activities: A comparison between two Middle Eastern dental schools, *The Saudi Dental Journal*, 28(1): 36-43
2. Bruner, J. S. (2000). *Kultura obrazovanja*. Zagreb. Educa
3. Brezinović, P. (2010). *Samovrednovanje škola*. Zagreb. Agencija za odgoj i obrazovanje
4. Bubuljašić Kuzmanović, V., Kretić Majer, J. (2008). Vrednovanje i samovrednovanje u funkciji istraživanja i unapređivanja kvalitete škole. *Pedagogijska istraživanja*, 5(2): 139-149
5. Cindrić, M. (1992). Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti učenika osnovne škole. *Život i škola*, 41(1): 49-68
6. Cota Bekavac, M., Grozdanić, V., Kletzien, S. (2005). *Suradničko i iskustveno učenje*. Zagreb. Forum za slobodu odgoja
7. Dubovicki, S., Svalina, V., Proleta, J. (2015). Izvannastavne glazbene aktivnosti u školskim kurikulumima, *Školski vjesnik - Časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 63(4): 553-578
8. Đorđević, M. (1976). *Organizacija i izvođenje dopunske, produžene i dodatne nastave u osnovnoj školi*. Beograd, Zavod za udžbenike u nastavna sredstva
9. Franković, D. (1963). *Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Zagreb. Matica hrvatska
10. Gruden, Z., Gruden, Z. (1992). *Dijete – škola – roditelj*. Zagreb. Medicinska naklada
11. Jansen, E. (2003). *Super-nastava*. Zagreb. Educa
12. Jelavić, F. (2008). *Didaktika*. Jastrebarsko. Naknada Slap
13. Jurčić, M. (2008). Učiteljevo zadovoljstvo temeljnim čimbenicima izvannastavnih aktivnosti, *Život i škola - časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 54(20): 9-26
14. Jukić, R. (2013). Moralne vrijednosti kao osnova odgoja. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 11(3); 401-416
15. Martinčević, J. (2010). Provođenje slobodnog vremena i uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti unutar škole, *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 56(24): 19-34
16. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko. Naknada Slap

17. Miljević, Pahić, Vizić (2011). Suradnja roditelja i škole u Hrvatskoj: sličnosti i razlike urbanih i ruralnih sredina, u *Sociologija i prostor*, 190 (2): 165–184
18. Miliša, Z., Dević, J., Perić, I. (2015). Kriza vrijednosti kao kriza odgoja. *Mostariensia*, 19(2); 7-20
19. Mlinarević, V., Gajge, V. (2010). *Slobodno vrijeme mladih – prostor kreativnog djelovanja*. Ernestinovo
20. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi*. (2010). Preuzeto. 20. travnja 2016. godine http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf
21. Pahić, T., Miljević Riđiki, R., Vizek Vidović. V. (2010). Uključenost roditelja u život škole. *Odgajne znanosti*, 12(2); 209-233
22. *Pedagoška enciklopedija* (1989). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Zagreb: Školska knjiga; Sarajevo: Svjetlost; Titograd: Republički zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja, izdavanje udžbenika i udžbeničke literature; Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika
23. Poljak, V. (1980) *Didaktika*. Zagreb. Školska knjiga
24. Previšić, V. (2000). *Pedagozi - stručni suradnici u inovacijskom vrtiću i školi*. Zagreb. Hrvatski pedagoško-književni zbor
25. Previšić V. (1987). *Izvannastavne aktivnosti i stvaralaštvo*. Zagreb. Školske novine
26. Prskalo, I. (2007). Kineziološki sadržaji i slobodno vrijeme učenika mlađe školske dobi. *Odgajne znanosti*, 9(2); 161-173
27. Ranogajec, J. (1971). *Kreativnost mladih i slobodno vrijeme*. Zagreb. Centar za vanškolski odgoj
28. Romić, S (2002). Koperativno učenje u početnim razredima osnovne škole. *Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu*, 4(1); 256-272
29. Shulruf, B., Tumen, S., Tolley, H. (2008). Extracurricular activities in school, do they matter?. *Children and Youth Services Review*, 30(4); 418-426
30. Slana, J. (2005). Savjetodavni rad odgajatelja u učeničkom domu. *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 51(13); 79-85
31. Tot, D. (2013) Važnost kulture samovrednovanja u odgoju i obrazovanju. *Napredak: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 154(3); 271-288

32. Vrcelj, S. (1996). *Kontinuitet u vrednovanju učenikova uspjeha*. Rijeka. Pedagoški fakultet Rijeka
33. Vrcelj, S. (2000). *Školska pedagogija*. Rijeka. Filozofski fakultet Rijeka
34. Vrcelj, S., Mušanović, M. (2001). *Prema pedagoškoj futurologiji (škola budućnosti)*. Rijeka. Hrvatsko pedagoški-književni zbor
35. *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (2014). Preuzeto 7. svibnja 2016. godine (<http://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli>)
36. Zarevski, P. (2007). *Psihologija pamćenja i učenja*. Jastrebarsko, Naknada Slap
37. Zrilić, S., Košta, T. (2009). Učitelj – kreator izvannastavnih aktivnosti. *Magistra ladertina*, 4(4): 159-170